

Tartalom

MEDITÁCIÓ

Ordass Lajos – Új parancsolat	1
-------------------------------------	---

ZSINATI HÍRMONDÓ

Boleratzky Lóránd – Requiem az egyházkerületek felett	2
Horváthné dr. Molnár Livia – Lemondólevél	5
Zászkaliczky Pál – Lemondólevél	6
id. Magassy Sándor – Zsinatbúcsúztató	7
Luther Márton – 150. sz. Karácsonyi ének	12
Vers – Scholz László – Dicsőség Istennek	13

TANULMÁNYOK

Dóka Zoltán – Az egyházi lelki, strukturális és személyi megújulásának összefüggései	15
Gyapay Gábor – A budapesti (fasori) Gimnázium története I. rész	25

KÖNYVISMERTETÉS

Ittész Gábor – Az evangélikus egyház tanítása a népről	31
Terray László – A norvég „Ordass-vita”	38
Német és angol nyelvű tartalmi összefoglaló	39

MEDITÁCIÓ

Ordass Lajos – Óév estéjére	40
-----------------------------------	----

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az Ordass Lajos Baráti Kör negyedévi folyóirata
Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új évfolyam 32. szám – 1996 TÉL

Felelős szerkesztő és kiadó: id. KENDEH GYÖRGY (tel.: 166-2523)

A szerkesztésben bizottság vesz részt

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1114 BUDAPEST, Bocskai út 10.

Csekkszám: ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR, BUDAPEST – OTP XI. ker.
11711034-20081452

Nyomdai kivitelezés: FÉBÉ Bt.

Felelős vezető: Tóth Béla

HU ISSN 0865-2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng. szám: III./E1/20/1989

Jelen számunkhoz csekklapot mellékelünk. Saját lábunkon állunk. Szükségünk van a segítségre. Kérjük, használják fel a csekklapot akár előfizetés befizetésére, akár adomány juttatására. Szíveskedjenek a csekket OTP fiókon keresztül felhasználni. Köszönjük szíves intézkedésüket.

Ordass Lajos: Új parancsolat

„Új parancsolatot adok néktek, hogy egymást szeressétek. Amint én szerettelek titeket, úgy szeressétek ti is egymást. Erről ismeri meg mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretni fogjátok”.

Ján. ev. 13:34–35.

URAM!

Aki új parancsolatod előtt kaput nyit, az mindenekelőtt saját maga érzi melengető szereteted áldását.

De látom ma: milyen nagy gondod van azokra, akik a keresztyénségen kívül állanak és onnan figyelik a tied életét. Az én tekintetemet is irányítsd ma feléjük.

Ma a világ kétségtelenül téiben él. Emberei beburkolóznak. Metszőszeles viharok elől menedéket az elzárkózásban keresnek. Didergő életüket mű-lángok mellett, vagy pezsdítő itallal próbálják fölmelegíteni.

URAM!

Azt az egyszerű igazságot tedd ma világossá előttem, hogy a tél megpróbált embere ajtaját, ablakát csak akkor tárja ki, ha zárt világán kívül ragyog a napsugár és melegebb a levegő.

Tavaszt adj a világnak! Keresztyén hitre-ébredés tavaszát, melyben híveid életéből sugárzik a szeretetnek az a melegsége, amely a múltban már olyan sokszor hozott áldást erre a földre.

Az én hitemet is társaim iránti szeretetemről ismerhesse meg mindenki.

*Aldott karácsonyi ünnepszentelést és
Isten hűséges gondviselése alatt
békeességes új esztendőt kíván tagjainak
az Ordass Lajos Baráti Kör
és a Keresztyén Igazság szerkesztősége.*

Boleratzky Lóránd

Requiem az egyházkerületek felett

Az 1991-ben megnyílt zsinat minden gyengesége a XXII. ülészakon mutatkozott meg, amikor az egyházkerületi beosztások ügyében döntésképtelennek bizonyult. A közös út keresése helyett – melyre a görög szóhasználat utal – a tehetetlenség kerekedett felül.

Mindennek természetesen voltak előzményei. A zsinat XVII., egy évvel korábban tartott ülészakán, az egyházkerületekről szóló törvényjavaslat tárgyalása során a hat éves püspöki ciklus elfogadása kiélezte az ellentéteket, amely később ennek a megváltoztatásához, végső soron pedig azt eredményezte, hogy a törvényjavaslat nem kapta meg a 2/3-os többséget, holott részleteiben már a zsinat ezt elfogadta. A zsinat mindebből nem azt a következtetést vonta le, hogy meg kellene szüntetni a zsinati ügyrend által megkívánt minősített többséget – hisz egyébként sem logikus, hogy a részleteiben már 50 + 1%-os többséggel elfogadott törvényjavaslatnál végszavazás címén minősített szavazásra legyen szükség –, hanem hagyta a patthelyzet fennmaradását, a törvényjavaslat levegőben lógását.

Az év elején a területi beosztás kérdése borzolta fel a kedélyeket. Az előzetes szavazáson a zsinat többsége: 33 szavazattal a három kerületes megoldás mellett foglalt állást, mert abban látta az egyház felemelkedésének az útját, míg 26-an – köztük az egyház vezetősége is –, a jelenlegi kétkerületes megoldás mellett foglalt állást. Harmati Béla püspök a február 19-i esperesi értekezleten kijelentette, hogy lemond püspöki tisztéről, amennyiben a jelenlegi egyházkerületi beosztást megváltoztatná a zsinat. Ennek a befolyásolásnak a hatására néhányan megváltoztatják korábbi álláspontjukat, lehetetlenné téve a területrendezés kérdésének személyi kérdésektől való függetlenítését, végső soron a zsinat szabadon kialakítható véleményét. Az 1996. június 29-i zsinati ülésen a zsinat 28:26:6 tartózkodás ellenében elutasította a három kerületes megoldást, anélkül azonban, hogy a jelenlegi kétkerületes megoldás megkapta volna akárcsak az egyszerű többséget.

Ez a döntés számos egyháztagban csalódást váltott ki, mert az egyház szervezeti vonalon való megújulását is kívánták s mivel nyilatkozat hangzott el arra nézve, hogy személyi vonalon sem kerül sor megújulásra, az egyház megújulásának a gondolata ezzel a maga egészében hajótörést szenvedett. Még olyan pót-megoldásra sem vállalkozott az egyház vezetősége –, hogy a jelenlegi kétkerületes rendszer fenntartása mellett a Dunántúli egyházkerület önállósága feltámadjon.

De az is ellenérzést váltott ki, hogy a zsinaton egyes tagok megkísérelték a manipuláció létjogosultságát igazolni, holott egyházi vonatkozásban, ahol nyilván magasabb erkölcsi követelményeket kell alkalmazni, aligha lehet ilyen szemlélettel egyetérteni.

A XXII. ülészak végén – Zászkaliczky Péter után, aki már májusban lemondott zsinati tisztéről –, a zsinat három jogász tagja is bejelentette lemondását. A lemondás okát illetően többféle találgatás látott napvilágot. Így legáltalánosabb az a

vélemény volt, hogy a lemondások azért történtek, mert az érintettek nem voltak képesek elviselni a zsinat ellentétes döntését. De volt olyan vélemény is, hogy itt „cserbenhagyás” történt, sőt olyan is, hogy ez a lépés anachronisztikusnak tekinthető és végső soron a lemondók véleményét képviselő csoportot gyengíti.

Ezek a találgatások távol állnak a lemondások igazi okától. Azok, akik öt éven keresztül részt vettek a zsinat munkájában, aligha gyanúsíthatók azzal, hogy az ellentétes zsinati döntés volt a legfőbb indítók, hisz több esetben már korábban sem érvényesült az ő álláspontjuk. A lemondások azért történtek, mert erkölcsi meggyőződésükkel nem tudták összeegyeztetni azt a módszert, amellyel embereket rábírní igyekeztek véleményük feladására. A püspöki cikk ezt a központi szempontot megkerüli.

Természetes, hogy a kilépés gyengíti azt a tábor, amelyhez a kilépő tartozott, de ennek a lépésnek van egy tiltakozó, figyelmeztető üzenete is, hogy nem szabad mindent kritikátlanul vállalni. A morális szempontokat nyilván a célszerűségi szempontok fölé kell helyezni.

Volt olyan megnyilvánulás is, amely azzal próbált vigasztalódni, hogy az 1934–37. évi zsinat lényegesen jobb körülmények között sem volt képes a területi beosztás kérdésében dönten. Valóban nem volt képes, mert nem is akart, ti. az államfőhöz intézett zsinattartási kérelemben meg kellett jelölni a zsinat joganyagát és ebben ez nem szerepelt. De az is csekély vigaszt jelent, hogy ha most nem, majd 2002-ben, vagy 2005-ben sor kerülhet a területi beosztás rendezésére. Ha viszont a zsinat teljes törvénykönyvet akart alkotni és ebben a kérdésben nem tudott eredményt elérni, végső soron ez a zsinat tehetetlenségét mutatja.

Az ülésszak végén két jogász zsinati tag javaslatot terjesztett elő az egy évvel korábban már elvetett kerület nélküli egyházi modell tárgyalása iránt – mentőöltetként –, amely az egyházkerületi szintet meg kívánja szüntetni. Ennek elfogadása esetén attól lehet tartani, hogy az egyházi centralizáció felerősödik és egyházunk jogrendszere importált eszmék kísérleti alanyává válik.

Az egyháznak négy évszázados múltja során négynél sohasem volt kevesebb egyházkerülete, sőt volt úgy, hogy a mai Szlovákiának megfelelő területen öt egyházkerülete volt, csak 1952-ben olvadt le állami beavatkozás során kettőre. A leépítési folyamat betetőzése lenne, ha most már ez a kettő is megszűnne. Az egyházkerületek megszüntetésével az egyház egész alkotmánya megbomlik; a logikusan felépített egyházjogi rendszer. A javaslat sok kellően át nem gondolt problémát vet fel, így megváltozik a püspök szerepe. Többé már nem a hívek pásztora, hanem elszakad tőlük s az országos egyház adminisztrátorává válik. A három püspök Budapesten való összpontosítása ép olyan képtelenség, mint a két kerület szalagszerű beosztása. Ennél a rendszernél az ellenőrzés is gyakorlatilag megszűnik a kerületi szervek megszüntetésével.

Az új rendszer mellett az a legfőbb érv, hogy azért nincs szükség az egyházkerületre, mert nincs feladatköre, és anyagi szempontok is emellett szólnak. Az egyházkerület működhetne egy szervvel is, hisz 1934-ig csak közgyűlése volt. Alig hiszem, hogy megtakarítást jelentene a kerület felszámolása, hisz a püspöki hivatal továbbra is megmaradna.

A bíraskodás is kétszintűre csökkenne, ami súlyos sérelmét jelentené az igazságszolgáltatásnak.

Ez a zsinat már nem az, amelyik 1991-ben megalakult, azóta összetételében jelentős változások történtek. Jogász tagjai is megfogyatkoztak, pedig a törvényalkotás elsősorban jogászi munka. Természetesen lehet jogászilag helyt nem álló jogszabályt is alkotni, de ez aligha lehet tartós, csak egy kurzus számára készül, nem az egész egyház számára, mert koncepció nélküli.

De talán még korai a vészharangot megkondítani az egyházkerületek felett, mert még kedvező januári fogadtatás esetén sincs komoly esély arra, hogy júniusig megalkotható és elfogadható lesz ez az egyházjogi torzszülött, nem beszélve arról, hogy a már elfogadott zsinati törvények átdolgozására is szükség lesz.

Budapest, 1996. nov. 4.

MEGJELENT!

MEGJELENT!

ORDASS LAJOS:
AKIKKEL AZ ÚTON TALÁLKOZTAM

A 111 oldalas könyv ára 400 Ft.
Megvásárolható iratterjesztésünkben:
Budapest XI., Bocskai út 10. 1114

Horváthné dr. Molnár Livia

Lemondólevél

Tisztelt Zsinat!

A zsinat 22. ülészakán történt események hosszas vívódás után arra a döntésre készítették, hogy a zsinati tagságomról lemondjak. Nehéz szívvel jutottam erre az elhatározásra, mivel a kitűzött feladatokat mindig elvégzem. De jelen esetben a zsinat befejezhetőségére már nincs remény. Így ezt vállalni már nem tudom.

Öt évvel korábban nagy örömmel indultam el egyházmegyéből, hogy fiatal jogásznóként tehessenek egyházunk megújulásáért.

Ez alatt az idő alatt a jelentős reformtörekvések, amelyeket önmagam számára is célul tűztam ki elbuktak.

Először a „kétlépcsős zsinat került” leszavazásra. Egyházunk életében jelentős változást hozott volna a püspöki ciklikusság intézménye, de ez is kisebbségben maradt.

Az utolsó jelentős reformtörekvés lett volna a két kerületi rendszert felváltó három kerületi változat.

Sajnos ez a reménysugár is szertefoszlott.

A zsinat eddigi munkáját jelentős mértékben hordozó Zászkaliczky Péter lemondásával a zsinat legnagyobb kudarcát élhette meg.

Hiába az eddig megalkotott törvények sora, ha a legsarkalatosabb pontokon (püspöki ciklikusság, kerületek változása) egyházunk bebetonozta magát, mozdulatlan-ságra ítélve.

A reformtörekvések alapkövei nem kerültek letételre.

1997 júniusában a zsinat nem állhat emelt fővel a záró-istentiszteleten, mert munkáját nem végezte el teljesen, hiszen a következő zsinatnak olyan feladatot ad át, amelyet az első években meg kellett volna tennie.

Öt évvel korábban egyházmegyémmel azzal küldött el, hogy hitemmel és tudásommal képviseljem az ott élő községek és végezzem a kitűzött feladatokat.

Ezt már a még hátralevő egy évben nem lehet elvégezni, és befejezetlen munkáról az egyházmegyémmel felé nem tudok lelkiismeretem szerint beszámolni. Tartozom a Győri Evangélikus Egyházközségnek a lemondásommal azzal is, hogy a három kerület melletti kiállásom nem nyert többséget, így szülővárosom a közeljövőben nem lesz egyik püspöki kerület székhelye sem.

A zsinat minden tagjának Isten áldását kívánom és imádsággal kérem, hogy ne önmaga, hanem egyházunk felé irányítsa tekintetét.

Az újjáépítés leghatalmasabb tényezőjévé a saját magunk áldozatosságának kell lennie.

A mi Urunk és Megváltónk megmutatta nekünk az evangéliumban az özvegyasszony két fillérének értékét.

A jövő építésében ennek sem szabad hiányoznia, sőt a legerősebb erőforrásnak kellene lennie.

Végezetül a Biblia forrásvizét adnám át búcsúzóul.

Embernek fia! Örállóul adtalak én Téged Izrael házának, hogyha szót hallasz számból, intsd meg őket az én nevemben. (Ezék. 3.7.)

Minden zsinati tag szolgálatának egy akarathoz kell igazodnia: Isten világos akaratához!

Győr, 1996. július 8.

Zászkaliczky Pál

Lemondólevél

Budapest, 1996. szeptember 28.

Tisztelt Zsinat!

Bejelentem, hogy a mai napon – levelem dátumának hatályával –, zsinati tagságomról lemondok.

Lemondásomat hosszú vívódás előzte meg, okait nemcsak másokban, de magamban is keresem és keresem. Meg kell említenem, hogy nem mindig sikerült kellő időt fordítanom a zsinati ülásszakokra történő felkészüléshez. A viták során pedig a magam álláspontját nem tudtam megfelelően indokolni, kellő hatással képviselni...

Lemondásom két főoka a következő:

1. Nem tudok tisztába jönni a zsinat – a zsinati tagok többségének – valódi szándékával. Sok idővel ezelőtt vita volt a háromlépcsős egyházi struktúra megvalósításáról. A zsinat ezt akkor elvetette. Most, amikor a négylépcsős, ma is érvényben lévő struktúra kidolgozása szinte teljesen kész, mint valami új ötlet ismét előkerült a háromlépcsős felépítés... A másik: a két illetve a három kerülettel kapcsolatos szavazás. A három kerület nem kapta meg a szükséges szavazatszámot, ugyanakkor a zsinat egy újabb szavazással kifejezte, hogy a meglévő helyzettel elégedetlen s változtatást akar. Most hát lépünk vagy ne lépünk?! Nem hiszem, hogy szabad nekünk erre a tétova egyhelyben topogásra időt, energiát és anyagiakat áldoznunk!

2. Helyteleníttem a zsinat püspök-tagjainak álláspontját, ezt azonban előre személyesen is, Lelkipásztor cikkben is elmondtam-leírtam. A 3. bizottság előterjesztése – vélhetőleg vitathatóan – egyszerre akart lépni a területrendezés és a püspöki állások jogfolytonosságának kérdésében, messzemenőig biztosítani akarta a jelenleg hivatalban lévők hivatalban maradását. Gesztusát véleményem szerint így kellett/lehetett volna viszonzni, ha a hivatalban lévők kijelentik: „Válasszuk ketté a struktúra kérdését a személyi kérdéstől. Döntsön először a zsinat a két illetve a három kerület ügyében személyekre tekintet nélkül, s csak azután arról, van-e jogfolytonosság vagy nincsen? Ha a zsinat a három kerületes változat mellett dönt, a magunk részéről készek vagyunk egy-egy újonnan alakított kerületben vállalni az új választást...” Nem ezt hallottuk. Meggyőződésem szerint a zsinat meg nem engedhető befolyásolása történt, s a két egymástól eltérő nyilatkozat egyazon irányba ösztönözte a zsinatot. S mert a két ügy – a struktúra és a személyi ügy – összekapcsolódott, a zsinati tagok nem akarván megbántani a hivatalban lévőket, a meglévő keretek konzerválása mellett döntöttek, szavaztak. Így az történt, amit – akarva-akaratlanul előre leírtam: „az ügy objektívítása helyrehozhatatlan csorbát szenvedett” (Lp. 1996. 206–207.) „Hol tart ma a zsinat? – Mennyivel Több A Három, Mint A Kettő?” A szavazás egyébként megmutatta, hogy egy új választás esetén mindkét püspök abszolút többséget szerezhetett volna, de ez az új megmérettetés új erőforrás lehetett volna az egész egyházunk számára!

Szeretném remélni, hogy a továbbiakban a zsinati döntések egyházunk javát fogják szolgálni, ezért imádkozom is.

Kérem lemondásom tudomásul vételét.

id. Magassy Sándor

A meszelt sír, a megszárt szűnyog és a lenyelt teve

– Zsinatbúcsúztató –

A már hatodik éve ülésező zsinat talán eddigi működésének legnagyobb válságát élte át akkor, amikor értesült néhány kulcsembereinek – Zászkaliczky Péter, dr. Boleratzky Lóránd és mások (dr. Horváth József és Horváthné dr. Molnár Livia, Győr) – lemondásáról. Az okokat lemondó leveleikből, illetve hozzászólásaikból ismerhette meg egyházunk közvéleménye (vö. *Keresztyén Igazság* – a továbbiakban: KI – 1996/31. 7–12., ill. *Evangélikus Élet* – a továbbiakban: EÉ – 1996/30. ZsH 3.). Jószándékú testvérek szembesültek a már korábban is súlyosan manipulált zsinattartás tényével, a régi, szocializmusban megszokott reflexek tudatos működésével és működtetésével, azzal a morális csődhelyzettel, melybe egyházunkat „reformvezetősége” belekormányozta, s melyből – emberileg szólva – nem lehet kiutat találni.

Az öt év alatt bekövetkezett lemondások – dr. Hafenschner Károly, dr. Cserháti Péter, ill. Ittész Gábor (ez utóbbról vö. KI 1992/13. 41–42.) – már jelezték, hogy baj van a zsinat moráljával. A „hitelvi nyilatkozat” teológiai átformálása, a kétlépcsős zsinattartás javaslatának elutasítása, illetve az elutasítás ravaszul kiagyalt, megtévesztő kivitelezése, a legitimitás helyreállítását célzó javaslatok félresöpése, a botránykővé vált pornókönyv ügyének tisztességes és egyházhoz – zsinathoz! – méltó rendezésétől való gyakorlati elhatárolódás, valamint a deklarált „bűnbánó nyilatkozat” őszinteségét megkérdőjelező, kritikát semmibe vevő, tiltakozásokat fölényesen és megleckéztetően „elintéző” vezetői magatartás mutatja, hogy a fehérre meszelt felszín mögött sötét erők rejtőznek és működnek. Jellemző ebből a szempontból dr. Frenkl Róbert országos felügyelő megállapítása, melyben a zsinat eddigi öt esztendejét értékeli: „Igaz egyházi közéleti fórummá vált a Zsinat. Ez jelentős pozitívum. A zsinati tagok megtanultak a közélet nyelvén fogalmazni, ugyanakkor megtanultak egymásra figyelni, tiszteletben tartani azokat a véleményeket is, amelyekkel nem értenek egyet. A Zsinat közéletisége azonban figyelmeztet is arra a hiányra, amely egyébként jellemzi az egyházi életet. Nincsenek olyan fórumok, nincs olyan sajtó, amely ezt a szükséges közéletiséget általánossá tenné az egyházban. Nem kielégítő az információk áramlása, pedig éppen a Zsinat példája mutatja, milyen értékes energiákat szabadít fel egyfelől, mennyi ártó félreértést küszöböl ki másfelől a nyitott dialógus”. Az áradó dicséret után azonban ilyen folytatás következik: „Ami a területrendezési vitát illeti, nehéz lenne tisztességesen megmondani, miről is szólt végül a történet. Túlzás lenne azt állítani, hogy legkevesbé a területrendezésről, de az is biztos, hogy több, egyéb megfontolás is színezte vagy terhelte a vitát, ami egyre inkább nyilvánvalóvá

vált... A vita vége felé pedig az a szomorúság kapott hangot, amely azért támadt, mert a felszólalásokból kiderült, hogy ezúttal bizony nem nyitottan, hanem bebetonozott véleménnyel – kettő vagy három (ti. egyházközség legyen-e, iMS) – értekeztek a zsinati tagok a szavazásra. Ezért sem annyira érvek, mint inkább nyilatkozatok vagy állásfoglalások hangzottak el egyik vagy másik változat mellett” („Hol tart ma a Zsinat? 1996. február”. Vö. *Lelekipásztor* – a továbbiakban: LP – 1996/127.). A beszámoló döbbenetes etikai sajátossága, hogy megtalálható benne egy állítás, majd ennek az állításnak az ellenkezője. Az országos felügyelő egyfelől úgy értékeli a zsinatot, hogy az megtanulta az egymásra figyelést, a „közéletiséget”, másfelől pedig ezzel szembeállítja azt a tényt, hogy az egyik legfontosabbnak ítélt kérdésben a zsinat bebizonyította az egymásra figyelés, a „közéletiség” hiányát. A zsinat kétfenekű minősítése itt és ekkor még csak a hozzászólások alapján történt, azóta azonban világossá vált, hogy a döntéshozatal egy negatív folyamat látványos előretörését igazolja.

„Verba volant, scripta manent” (azaz: „a szavak elrepülnek, az írások megmaradnak”) – tartja a régi latin mondás. Ezért nagyon fontosak az írásban rögzített dokumentumok. Némileg meglepő, de tény, hogy az információkat korábban szelektíven közlő *Evangelikus Élet* a drámai „22. zsinati ülésszakról” olyan képet fest le a beszámoló mellékletben, melynek alapján lehetőség nyílik a valós helyzet felmérésére. Ha egymás mellé tesszük *D. dr. Harmati Béla* püspök és *dr. Koczor Zoltán* zsinati alelnök, illetve bizottsági elnök írását (vö. EÉ 1996/30., ZsH 2–3.), akkor világossá válik, hogy egyházunk „reform-vezetősége” csak mások kioktatásával van elfoglalva, ám változatlanul képtelen az annyira szükséges önvizsgálat és önkritika legmérsékeltebb gyakorlására is. Meszeli a külszínt, mert reméli, hogy így eltakarhatja a belső tartalom szennyét. Minduntalan másokat hív megterésre, miközben saját tévedhetlenségének álmoképét vetíti ki a „szabad véleménynyilvánítás jogára” hivatkozva.

Öt évvel ezelőtt, amikor a nagy csinnadrattával beharangozott zsinat megkezdte munkáját, *Itt és János* így vélekedett: „Ez a zsinat már nem az a zsinat lesz, amit másfél évvel ezelőtt reméltem és amiért mi mindnyájan fáradoztunk. Ettől a zsinattól ma már nem várok semmit”. (KI 1991/10. 15.). Ma már bárki láthatja, hogy egy – a maga nemében mesterien megfogalmazott – forgatókönyv érvényesült az eltelt időben. A döntően fontos és első renden tárgyalandó strukturális kérdést a zsinati időszak végére tolva és egyfajta kifárasztási taktika érvényesítésével a „reformvezetőség” célt ért: a zsinat összetétele szinte teljesen megváltozott és a vésszenes fogyó idő által diktált egyre feszítettebb tempó következtében az „új” személyi állomány számára már az is elfogadhatóvá vált, amit korábban *ugyanaz* a zsinat – mint hibás koncepciót – elutasított magától. A „kétlépcsős zsinattartás” javaslata azon az önértékeskedő állásponton bukott meg, miszerint a zsinat tekintélyének ártana az önfelosztási határozat. A legutóbbi ülészeneken viszont *ugyanaz* a zsinat a kapkodva előszedett „háromszintű egyházi struktúra” javaslatát fogadta el, mely szerint megszűnnék a két körlet, megmaradna a gyülekezet, egyházmegye és országos egyház hármasság tagolása. (Vö. EÉ 1996/30. ZsH 3.). Ez a döntés nemcsak sokéves bizottsági munkát tett értelmetlenné és

főlőslegessé, hanem egyszersmind *magát a zsinatot* is lejáratta, mivel a már korábban megalkotott törvények sorát kell miatta átalakítani. Nem is szólva arról, hogy a tervezett új megoldás tipikusan szektás jelenség egyházunkban, mely semmi kivetni valót nem talál abban, ha „a múltat végképp eltöröljük” és megtagadjuk. Azt lehet mondani: ez a zsinat már nemcsak hogy nem *az* a zsinat, amelyet mi 1989-ben elképzeltünk és amelyért küzdelembe indultunk, hanem már *annak* a zsinatnak sem felel meg, amely 1991-ben munkához látott.

A helyzet elképesztő és siralmas. Erre utal a zsinat őszi ülősszakát követő legújabb lemondás (*Zászkaliczky Pál*) is. Megállapítható, hogy a zsinat megkezdése óta lényegében szinte teljesen kicserélődtek a résztvevők, s tapasztalat nélküli, alulinformált tagok léptek a csalódott és elfáradt elődök helyébe.

Az igazán súlyos kérdések azonban túlmutatnak ennek a szerencsétlen végzete felé haladó zsinatnak különböző problémáin.

D. dr. Harmati Béla püspök zsinati munkát értékelő cikkében (vö. EÉ 1996/30. ZsH 2.) az általánosítások ködébe burkolja a lemondási hullámmal kapcsolatos elégedetlenségét és úgy állítja be ezt a döbbenetes ténytet, mintha egyfajta agresszió történt volna: egyes emberek nem tudták elviselni, hogy nézetük kisebbségben maradt, s ezért kiváltak a közös munkából, cserben hagyva társaikat. Olvasóink tudják: éppen *Zászkaliczky Péter* volt az a személy, aki talán a legtöbbet vállalt és végzett el az öt év hatalmas feladathalmazából, s aki már azelőtt lemondott, mielőtt a pátthelyzet kialakult, majd ezt követően az „új megoldás” felé mutató kísérletezés megkezdődött volna (vö. EÉ 1996/30. ZsH 3.). A lemondások oka minden esetben világos: nem a többségbe kerülés, illetve a kisebbségben maradás az alternatíva, hanem a lelkiismeret szavának érvényesülése a tisztesség és a tisztességtelenség választójához érkeve. Azt pedig éppen *Luther*től tudhatjuk, hogy a lelkiismeret szavának – mely az Ige „fogságában” van! – elháríthatatlanul fontos szerepe van nemcsak az egyéni kegyességben, hanem az Egyház életében is.

Emlékezzünk a közelmúlt eseményeire. *D. dr. Harmati Béla* püspök az idő előrehaladtával fokozatosan erősödő kampányba kezdett a pártállami érában erőszakkal kialakított kétkerületes struktúra megtartása mellett, melyet kezdettől fogva szorosan *összekapcsolt* saját személyével és „reform-szolgálatának eredményeivel”. Különösen 1996 elejétől ez a kampány hisztérikussá vált és egyeseknek, valamint közösségeknek gátlástalan manipulálásával – sőt még a zsinat munkájába való durva beavatkozással is! –, a nyári ülősszakon hozott szívszorító határozathoz vezetett.

Számomra ezúttal nem a jogi vonatkozások az elsődlegesen lényegesek. Engem a morális mélységbe zuhanás tényei szorongatnak. Szívesen hivatkoznék *D. dr. Harmati Béla* püspök levelére is – mely a KI 1996/31. 7–12.) lapjain közölt dokumentumokhoz hasonlóan („4. sz. melléklet” megjelöléssel) nyilvánosságot kapott –, de a Szerzőtől külön közlési engedélyt nem kértem. Lényege egyébként megjelent a már fentebb hivatkozott EÉ-cikkben. Egy szakaszt azonban mégis idéznem kell belőle, mivel nyilvánvalóan a teológiai etika és általában az emberi erkölcs alapelveihez vezet bennünket. A püspök a már más forrásokból is ismert tényeknek megfelelően utal arra a drámai beszélgetésre, mely ennek az évnek

tavasznál közte és Zászkaliczky Péter – valamint Zászkaliczky Pál és Bárdossy Tibor lelkészek és zsinati tagok – között lezajlott, s melyben a radikálisan eltérő nézetek konfrontálódtak. Ezután azonban – semmibe véve a nemcsak általa, hanem mások által is ismert tényeket –, a súlyos zaszolás, manipulálás, a zsinati döntéshozatal folyamatába való nyílt beavatkozás előre látható következményeinek ódiúmat szemrebbenés nélkül a krisztusi etikát tiszteletben tartó Zászkaliczky Péterre hárítja az alábbi mondataiban: „Több órás személyes beszélgetés után is azt gondolom, hogy bár tisztáztuk egymás számára az álláspontunkat az egyházkerületek számát és a területi reformokat illetően, nem volna szabad olyan következtetésekre jutnia egy zsinati tagnak, hogy „nem lehet a területrendezés kérdésében tiszteséges döntésre számítani a zsinaton...”, vagy „...a területrendezés kérdését tovább képviselni értelmetlen és tovább tárgyalni a zsinaton csupán a demokratizmus látszatának megőrzéséért erkölcstelen is”. Ezek bizonyára nem átgondolt és megfontolt döntések, hiszen kétségbe vonják mindazt, amit eddig a zsinat tett és súlyosan sértik a zsinat tekintélyét. Ha ugyanis attól tesszük függővé a zsinat „tiszteséges és demokratikus” döntését, hogy ez egyezik, vagy nem egyezik a saját magunk által képviselt véleménynel, akkor egyházpolitikai csoportvéleményt teszünk abszolúttá”.

Figyeljük meg, hogyan torzul el és válik önmaga karikatúrájává D. dr. Harmati Béla püspök olvasatában Zászkaliczky Péter eredetileg teljesen világos, egyértelmű és mélyen etikus mondanivalója. A zsinat Strukturális Bizottságának elnöke lemondó levelében utal arra, hogy egyetlen tisztességesnek nevezhető megoldása van az évek óta húzott-halasztott kerületi döntésnek. Ennek lényege abban áll, hogy *elválasztjuk* egymástól az elvi és gyakorlati kérdéseket. A manipulálás veszélye, kísértése ugyanis mindenképpen valósággá válik akkor, ha a jelenleg szolgáló „reform-vezetőséggel” kapcsolatos személyi konzekvenciák kérdése szóba kerül. A püspök hisztérikus kampányát azonban tudatosan és átgondoltan erre a személyi összefüggésre építette fel. Kifejezetten arra törekedett, hogy egyesek és közösségek személyével *kapcsolják össze* az elvi döntést, és az így bizalmi állásfoglalássá váljék. Ennek ismeretében könnyű belátni az idézési módszer etikai tartathatatlanságát. Érthetetlen az a közöny is, ahogy a püspök a lelkiismereti konfliktusba jutott lelkész társára érvelését kezeli, egyházpolitikai csoportérdekké torzítva azt, aminek az egyházpolitikához semmi köze sincsen, hanem a Szentírás keresztény etikai nézetrendszerének elkötelezett vállalását jelzi.

Ilyen képtelen helyzetnek nem először lehetnek tanúi lapunk olvasói. Emlékeztetek a KI 1990/6. 32–37., 1990/8. 46–51., 1991/10. 42–43. dokumentációs anyagára, melyben a *Roszik-per* kapcsán kifejtettem: (1) perbefogott lelkész társunk állítása – mely szerint a püspök választás legitimitása joggal vitatható –, megfelel a valóságnak. (2) Mind az első fokon, mind pedig a második fokon hozott ítéletek (állásvesztés egyfelől, dorgálás másfelől!) már magukban véve is súlyos manipulálásra utalnak. (3) A törvénysértések sora egyházunk „reformvezetőségének” morális válságban lételetét mutatja. Hangsúlyoznom kell: kezdettől fogva mindmáig, szóban és írásban, állandóan és azonos értelemben adtam hangot annak, hogy egyházunk jelenlegi „reformvezetői” az általuk érvényesnek tekintett törvények

nyílt megszegésével kerültek pozícióikba. Legalábbis furcsa, hogy ugyanennek a nézetnek egyik képviselőjét meghurcolták, másik képviselőjét figyelmenre sem méltatták, személyét – egyébként „japán katonaként” aposztrofált társaival együtt! – félre söpörték, kiáltását hallatatlanná tették.

Tulajdonképpen csak a múlt ismétlődött. És a múlt ismétlődik mindmáig. Félrelmetes következetességgel mellőzik a mindenkori címzettek azokat az elvi és teológiai megállapításokat, melyekre immár több mint tíz esztendeje reformjavaslataink épülnek.

Emlékeztetnem kell az olvasókat a Lutheránus Világszövetség 1984. évi Nagygyűlésére időzítetten megjelent „Nyílt levél”-re (KI 1989/3. 26–31.; 1989/4. 11–20.; 1994/22. 30–31.), az 1986-ban publikált „Testvéri szó”-ra (KI 1989/4. 21–23.; 1996/29. 20–21.; 1996/31. 32–36.), az 1989-ben megfogalmazott „Kiáltó szó”-ra (KI 1989/3. 1–3.; 1989/4. 11–20.), valamint a teológiai kérdéseket hangsúlyozottan homloktérbe állító „Summa summárum”-ra (KI 1989/1. 44–57.), illetve egyházunk helyzetének általános megrajzolására (KI 1989/1–2. 75–79.; 1989/3. 43–48.; 1991/9. 36–44.; 1996/29. 20–22.). Fájdalmas tény, hogy dühödt és lekicsinylő reflexiók kizárólag a gyakorlati, életváltoztatást szorgalmazó javaslatainkra érkeztek, az alapul szolgáló döntően fontos teológiai kérdések válasz nélkül maradtak. Ugyanez az érzéketlenség mutatkozik meg a monopolhelyzetbe juttatott és kötelező használatra elrendelt hittankönyvekkel kapcsolatban is. A Keresztyén Igazságban (1994/21–24. számaiban) folyamatosan hívtuk fel a figyelmet arra, hogy gyermekeink hitoktatását olyan tankönyvek alapján kell végezni, melyekben számos biblia- és hitvallásellenes megállapítás szerepel. Példátlan az a közöny, mellyel az első renden érintett személyek és testületek fogadták e vészjelzéseket. Változatlanul érvényben van az Országos Presbitérium határozata, változatlanul némák a tantsziaságért kiemelt mértékben felelős püspökök, és változatlanul nincs mondanivalójuk a „reformok jegyében” született hittankönyvek szerzőinek. Ugyanakkor valamennyi nyilvános kritika alá vont hittankönyv második, sőt harmadik kiadása jelenik meg a legcsekélyebb tartalmi, teológiai korrekció nélkül. Ilyen cinikus és felelőtlen vezetői magatartásra, lelkeszi eskü semmibe vételére *Szenczi Fekete István* püspök 1681. évi konverziója óta nincs példa egyházunk történetében.

Nagy baj, hogy süket fülekre talált az a javaslat, mely egyházunkat az 1989-es politikai fordulatot követően legitim helyzetbe hozhatta volna (KI 1991/12. 37–40.). Nagy baj, hogy vezető egyházi tisztségek betöltése törvénytelen, illetve törvénytörő módon valósult meg. Ezek a bajok azonban eltörpülnek ama végzetesen nagy baj mellett, mely egyházunk identitásának feladását mutatja.

Egyházunk Isten ítélete alatt áll. Jelzéseinket felelőtlen „felelősök” eltorzíthatják, vagy hallatatlanná tehetik. Jézus szavát azonban sem megkerülni, sem eltorzítni, sem elsikkasztani nem tanácsos. Azét a Jézusét, aki nem „japán katona” és aki nem a „partvonalon kívülre” szorítottan, hanem „középre állva” mondja: „Vak vezetők! Kiszűrítetek a szűnyogot, a tevét pedig lenyelitek. Jaj nektek, képmutató írástudók és farizeusok, mert megtisztíttjátok a pohár és a tál külsejét, belül pedig telve van rablásvágygal és féktelenséggel. Vak farizeus, tisztítsd meg

először a pohár és a tál belsejét, hogy azután a külseje is tiszta legyen! Jaj nektek, képmutató írástudók és farizeusok, mert hasonlók vagytok a meszelt sírokhoz, amelyek kívülről szépeknek látszanak, de belül tele vannak halottak csontjaival és mindenféle tisztátalansággal..."! (Mt 23,24-27.).

150. sz. Karácsonyi ének

Luther Márton 1483–1546.

*Mennyből jövök most hozzátok,
Jó hírt mondok, jer, halljátok,
Mert nagy örömet hirdetek,
Méltán ujjong ma szívetek.*

*A Megtartó ma született,
Ég-föld örül ma veletek.
Egy ártatlan kis csecsemő,
Egész világ üdvö lesz Ő.*

*Ez Krisztus, Isten szent Fia,
Ki mennyből jött a földre ma,
Ő üdvözít, Ő törli el
Világ bűnét szent vérével.*

*Mit sok ezer szívu kérve kért,
Mit Isten régen megígért,
Ő hozza, tőle nyerheted
Az üdvöt, örök életet.*

*Ráismertek, ez a jele:
Kemény jászol fekvőhelye,
És szegénység a bölcsője,
Bár világ üdvözítője.*

*Oh jertek, mi is örvendjünk,
A pásztorokkal bemenjünk,
Hogy lássuk, mit ad Istenünk
Ő szent Fiában minekiünk.*

*Nyílj meg szívem, fogadd be Őt,
Az áldott égi csecsemőt,
Ki e világ üdvére jött!
Borulj le jászola előtt!*

Scholz László

Dicsőség Istennek!

*Dicsőség Istennek!
Súlyosabb szót ki tudsz-e mondani?
Mint közápor, mint jégverés hull vissza rád!
Mint pusztá vád.*

*Rablómosolygás, bitangi hódolat,
Földig görbedő bók ez, – összeesküvőké
És cselszövőké.
Mert nem kívánsz te dicsőséget adni.
A te vágyad csak dicsőséget kapni!
Világítón – mint napsütötte tető –.
Vagy rejtve – mint bujócskáló patak –,
Benne vilharzanak
Egy hang el-nem-haló ütemjei,
Szíved zajával hallod zengeni:
Dicsőség! Dicsőség!!
Ezért a hajsza, láz, törődés.
Ezért a sápadás, tűnődés.
Ezért cserződsz birokhoz, edzed öklöd.
A lelkiismeret megdobbanását
Ezért öldöklöd.
Ez pedző rúgód, s acélozó célod.
A titkos Minden!
Kész vagy pörölni érte, elvitatni,
Kész vagy kenyérlágy, gyenge lenni.
Tornázni hősként, avagy szenvedlegni.
Minden szírmot kinyitni pőrén,
Vagy idegen levéllel eltakarni
A hegeket lelked üszögös bőrén.
Ha kell, pogányok közt hetvenkedel,
Kik Krisztusnak hadat izennek.
Ha kell, hát összeroskadsz s ájtatosan ejted:
Dicsőség Istennek!
De mindezt csak m a g a d é r t , névért,
Hírért, koszorúért, babérvért,
(Ha csak levélnyi) –
Ezért halni és ezért élni,
Ezt dobogni és ezt zenélni;
Dicsőség! Dicsőség!!*

Dicsőség Istennek!
Súlyosabb szót ki tudsz-e mondani?
Mint közárpor, mint jégeső hull vissza rád!
Mint pusztá vád.

Mikor tudod majd egyszer úgy lehelni,
Hogy mint pacsirta fellebegjen,
Csapást hasítva fellegekben,
S visszahullva közárporként, jégverésként
Meg ne verjen?!
Mikor tudod már egyszer visszaadni,
Amit bitangolsz Tőle: dicsőségét, –
Hogy meglásd koldus-sorsod-nyitvességét?!
Mikor lesz ajkadon magasztalás,
Őt illető meghódolás,
Angyalok nyelvén zengő ének,
Dala pásztorok félelmének,
És örömének:
Dicsőség Istennek?!!

(1936)

Dóka Zoltán

Az egyház lelki, strukturális és személyi megújulásának összefüggései

Előadás az Ordass Lajos Baráti Kör kérésére Ittész András és ifj. Zászkaliczky Pál által szervezett találkozón, amelyen az idős és a fiatal nemzedék beszélgetett a Magyarországi Evangélikus Egyház megújulásának kérdéseiről, a Kelenföldi Evang. Gyülekezet tanácsstermében 1996. október 19-én.

Kedves Testvéreim!

Mindenekelőtt hadd fejezzem ki köszönetemet fiatal testvéreink felé, akik együttlétünket megszervezték. Szándékuk szerint ma inkább az elvi, teológiai értékelésre kellene tennünk a hangsúlyt, s majd a novemberi alkalmon lenne hangsúlyos a történeti visszatekintés. Természetesen a kettőt nem lehet élesen elkülöníteni. Ma is szükségünk lesz történeti illusztrációkra, és novemberben is biztosan sor kerül majd elvi kérdésekre.

Külön köszönöm a szervezőknek mai beszélgetésünk kitűnően megfogalmazott címét. Tulajdonképpen nincs is más feladatom, mint hogy e címet s a benne szereplő fogalmakat kibontsam és értelmezzem. E fogalmak alkotják előadásom vázát.

I. Összefüggések

Hadd kezdjem a cím utolsó szavával. Ugyanis az egész címet ez a szó tartja össze, s benne egy rendkívül fontos állítás jut kifejezésre. Nevezetesen az, hogy az egyház lelki, strukturális és személyi megújulásának kérdései összefüggnek, összetartoznak. Ha szükséges az egyház megújulása, akkor ennek mindhárom területen együtt és egyszerre kell történnie. Ahogyan pl. egy gyermek akkor fejlődik normálisan, ha minden testrésze arányosan növekszik, illetve ha a teste és a lelke párhuzamosan bontakozik ki és válik felnőtté. Mindig szektás torzulást és nem igazi megújulást eredményez, ha valaki az egyház életének egészéből egyetlen vonást kiemel, túlhangsúlyoz és úgy akarja azt megváltoztatni, hogy a többivel nem törődik, a teljes életműködés összefüggéseit nem veszi figyelembe.

Ezért torz és gyümölcstelen az az évek óta hangoztatott evangélizációs kampány egyházunkban, amely csak lelki – divatossá lett kifejezéssel: „spirituális” – vonalon akarja egyházunk megújulását, de strukturális és személyi vonalon ellene van minden változásnak. Szerintem ez az egyoldalúság inkább árt, mint használ egyházunknak. Jézusnak kell igazat adnunk, aki arra tanít, hogy új posztóból nem lehet foltot varrni régi ruhára, sem új bort régi tömlőbe tölteni (Mk 2,21–22).

Ugyanakkor fel kell figyelnünk a cím disztinkcióira is. Ui. az egyházi élet lelki, strukturális és személyi aspektusainak felsorolása egy ki nem mondott kérdésre

felel: *hogyan* függenek össze ezek az aspektusok? A választ pedig maga a sorrend adja meg: a teljes, az egész egyházi életet átfogó megújulás kiindulópontja, forrása a lelki megújulás, amely megalapozza és azonnal be is indítja a strukturális és személyi megújulást. A sorrend tehát nem pusztán idői, hanem sokkal inkább tárgyi, tartalmi, logikai összefüggést jelent: az első funkció működése szükségképpen indítja a többit. Ha nem indítja, akkor az első sem működik igazán.

Mielőtt közelebbről megvizsgálánk a címben adott három aspektust, elemezzük röviden a „megújulás” szó tartalmát!

II. Megújulás

„Mi az, hogy ‘új’?” Ezt kérdezte évekkel ezelőtt Zürichben egy dogmatikai szemináriumon a tavaly elhunyt Mostert professzor egy diáktól, aki úgy vélte, hogy a dogmatikának fel kellene már hagynia a régi, elavult témákkal, mint teremtés, bűn, megváltás, örök üdvösség, és végre valami újat mondania. Mi az, hogy „új”? A diák meghökkent a kérdésen, de kivágta magát és visszakérdezett: a professzor mondja meg, hogy mi az „új”? Mostert elgondolkodva, nyugodt hangon így válaszolt: „Neu ist, was von Anfang an da ist”. Vagyis: „Új az, ami kezdettől fogva létezik.” Frappáns, mélységeket feltáró, nagyszerű válasz! Azt jelenti, hogy valóban újat csak Isten tud alkotni, teremteni. Csak Isten művei igazán újak. Mi csak élni vagy visszaélni tudunk azokkal, de azokat létrehozni nem. A mi újdonságaink csupán látszatok, hamisítványok, ravasz utánzatok, mert el akarják takarni a valódi újat, sőt magát az újat teremteni egyedül képes Istent, hogy miénk legyen az „új” dicsősége.

„Megújulni” tehát azt jelenti, hogy elfordulok a magam hamis újdonságaitól és odafordulok az újat cselekvő Istenhez. Felfedezem az ő tetteiben a soha régivé nem váló, valódi és örök újat, s ezért egyedül neki adom a dicsőséget. Pál apostol ezt így fejezi ki a Filippi levélben: „...azt, ami nekem nyerség volt, kárnak ítéltam a Krisztusért. Sőt most is kárnak ítélek mindent Krisztus Jézus, az én Uram ismeretének páratlan nagyságáért. Őerte kárba veszni hagytam és szemétnak ítélek mindent, hogy Krisztust megnyerjem, és hogy kitűnjék rólam általa, hogy nem saját igazságom van a törvény alapján, hanem a Krisztusba vetett hit által van igazságom Istentől a hit alapján.” (3,7–9). A második Korinthusi levél ugyanerről a fordulatról ezt mondja: „Krisztus... azért halt meg mindenkiért, hogy akik élnek, többé ne önmaguknak éljenek, hanem annak, aki értük meghalt és feltámadt... Ezért ha valaki Krisztusban van, új teremtés az: a régi elmúlt, és íme: új jött létre. Mindez pedig Istentől van, aki megbékéltetett minket önmagával Krisztus által...” (5,14–18). Jézus galileai igehirdetésének összefoglaló mondatában pedig ugyanez így hangzik: „Betelt az idő, közel van Isten országa. Térjete meg és higgyetek az evangélium alapján!” (Mk 1,5). Vagyis röviden: megújulni annyi, mint megtérni.

Ez az eredmény azért fontos, mert a megtérés fogalma, ha helyesen értjük, elhárítja azt a veszélyt, hogy a megújuláson az emberen belüli, szubjektív és magára az emberre támaszkodó eseményt értsünk, ahogyan azt szekuláris antropológiák teszik. A megújulás a Bibliában – mint a megtérés is – mindig viszony-

fogalom: kapcsolatfelvétel az örökké „Új”-jal. Odafordulás az újat cselekvő Istenhez, aki éppen ez által az új kapcsolat által tesz engem újjá. A megtérésnek és a megújulásnak ez a tartalmi azonossága rendkívüli szépséggel és mélységgel jut kifejezésre Jézus nagyszabású példázatában a tékozló fiú hazatéréséről.

Mindezek alapján mai témánkat így is fogalmazhatjuk: az egyház megtérésének lelki, strukturális és személyi összefüggései. Nézzük ezt a három aspektust egyenként!

III. Az egyház megtérésének lelki tartalma

Luther a 95 tétel magyarázatában párhuzamosan használja a megtérés, a megújulás és a reformáció szavakat. Vagyis szerinte a reformáció az egyház megtérése. Ez a fogalmi kapcsolódás azért nagyon jelentős, mert a reformációt szokták „hitújításnak” is nevezni abban a hibás értelemben, mintha a reformátorok általuk kitalált, egyházidegen újdonságokat hoztak volna be az egyházba. Ennek éppen az ellenkezője igaz. Luther és Melancthon ismételt hangsúlyozzák, hogy ők a pápaság és a középkori egyház zsinatai és teológusai által kitalált és bevezetett újításoktól akarják megszabadítani, megtisztítani az egyház eredeti, egyetlen és igazi kincsét, ti. az evangéliumot. A reformáció tehát éppen a megtérés, a visszatérés értelmében jelenti az egyház megújulását. Visszatérés az eredeti kincshez, az eredeti küldetéshez.

Nem véletlen, hogy az Ágostai Hitvallás egyik leghangsúlyosabb témája az egyház meghatározása, definíciója. Két cikke is foglalkozik ezzel külön, a 7. és 8. cikk. A mi összefüggésünkben a 7. cikk következő mondata a legfontosabb: „Az egyház a szentek gyülekezete, amelyben az evangéliumot tisztán tanítják és a szentségeket helyesen szolgáltatják ki.” (Az 1957. évi fordítás szövege.) Erdemes megjegyezni, hogy a német szöveg a szentségek kiszolgáltatásánál a „helyesen” szó helyett ezt mondja: „lauts des Evangelii”, azaz „az evangélium szerint, értelmében”. Vagyis csak ha a szentségekben is az evangélium szólal meg, akkor értjük és osztjuk ki azokat „recte”, azaz helyesen.

Összefoglalva: az egyház lelki megújulása, megtérése, reformációja azt jelenti, hogy az egyház életének középpontjába visszakérül a prédikációkban hirdetett és a szentségekben kiosztott evangélium, s ez lesz minden másnak a mértéke és szempontja.

Hadd tegyek még két megjegyzést mindezekkel kapcsolatban. 1. Az egyház lelki megújulásának első és legdöntőbb jele, hogy lelkészek és hívek tudják, mi az evangélium. Hogy hol tartunk ma e tekintetben, arra hadd említsek három rövid példát. a) Evangélikus lelkész írta le az Evangélikus Életben néhány éve ezt az állítást: ha egy hír az egész országban közismert lesz, az már jó hír, evangélium! – b) Evangélikus lelkész szájából hallottam egy politikai gyűlésen a nagy tömeg, az előkelő vendégek és a lelkes hangulat ilyen méltatását: ez már valóságos evangélium! – c) Veöreös Imre írta nekem egy baráti levélben megdöbbenve: X. Y. nem tudja, mi az evangélium! Az „Elvégeztetett!”-ről prédikált nagypénteken, s azt mondta, hogy Krisztus keresztfai művét nekünk kell befejeznünk, különben nem végeztetett el!

De ide tartoznak az olyan ún. evangélizációs prédikációk is, amelyek kérdéssé változtatják az evangélium tényét: „Szerethet-e téged Isten?” „Kegyelmes Urad és Megváltód lehetett-e már Jézus?”

Mindezekkel szemben az igazság az, hogy az evangélium Isten Krisztusban adott bűnbocsátó kegyelmének minden emberi feltételtől független tényét hirdeti. Éppen ezért örömhír, amely a bűnös embert megszabadítja az önvád gyötrelmétől és reménytelenségétől.

Ezért mondja az Ágostai Hitvallás, hogy az evangéliumot „tanítani” kell. Csak ahol a fides, quae creditur (a hit, amit hiszünk, tehát a hit tartalma) tisztán, világosan hangzik, ott remélhető, hogy megszületik a fides, qua creditur (a hit, amellyel hiszünk, tehát maga a hit).

2. Az egyháztörténetet kezdettől fogva kíséri az evangélium meghamisítása, a „más evangélium”, ahogy Pál apostol nevezi (Gal 1,6–7). A legutóbbi nagyszabású evangéliumhamisítás a diakóniai teológiában történt. Nálunk nem vált közismertté, hogy az „ötlet” valójában nyugati teológusoktól származott. Az itthoniak csupán felismerték, hogy ez a koncepció alkalmas az állami egyházpolitikát kiszolgáló egyházi magatartás teológiai fedezésére. Ami pedig nem volt alkalmas belőle, azt – a sokszor hallott megfogalmazás szerint – „tovább fejlesztették”. Az igazsághoz tartozik, hogy nemcsak Káldy Zoltán, hanem ma is működő teológiai tanárok is jeleskedtek abban, hogy a diakóniával „kiegészítendő” evangélium hamis képzete kialakuljon. Ennek során gyakran érte leértékelő bírálat a 16. századi reformációt, különösen is az Ágostai Hitvallás imént idézett cikkét. A bírálat szerint ez a cikk elégtelen az egyház definiálására, mert csupán az egyház evangéliumhirdető szolgálatáról szól, de nem szól a másik egyenrangú feladatáról, ti. a diakónia gyakorlásáról. Ezzel szemben – ahogy már említettük –, az igazság az, hogy a diakónia mint etikai és szociáletikai magatartás az egyház minden más tevékenységével együtt az evangéliumból fakad és annak mértéke alatt áll. Más szóval: nincs az egyháznak az evangéliumhirdetéssel egyenrangú tevékenysége. Az evangéliumban viszont minden más benne van, mint elvetett magban a termés. Ezért az Ágostai Hitvallás definíciója az egyházzal igenis teljes és nem hiányos!

IV. A struktúra „megtérése”

Századunk egyik legjelentősebb lutheránus teológusa, Werner Elert, az egyházi struktúráról szólva – ő „Kirchenordnung”-nak, „egyházi rend”-nek nevezi –, különbséget tesz konstitutív és organizáló rend, azaz létrehozó és szervező rend között. Az egyház konstitutív rendje az igehirdetés és a szentségek kiszolgáltatása. Ezt ő abszolút, isteni jogú (jus divinum) rendnek nevezi, amely mindig érvényes és változtathatatlan. Minden más rend az egyházban emberi jogú (jus humanum) rend, amely változtatható és változtatandó, de nem önkényesen, hanem úgy, hogy minden emberi rendnek az isteni rend jelenti „az irányt, a célt és a határt”. Ilyen emberi rendként említi Elert a kultusz rendjét, a gyülekezeti jogrendet és a fegyelmi rendet.

Elfogadva ezt a megkülönböztetést, azt kell mondanunk: a struktúrával kapcsolatban mindig az a veszély, hogy az emberi rend első helyre kerül, megmerevedik és így megfordul a viszony: az isteni rend, vagyis az evangélium lesz az emberi struktúra kiszolgálója. A struktúra „megtérése”, megújulása tehát azt jelenti, hogy helyreáll a helyes viszony az isteni és az emberi rend között: az emberi

rend áll az isteni rend szolgálatába. Ami akadályozza az evangélium minél hatékonyabb hirdetését, azt bátran el kell vetni akkor is, ha régi örökség és valamikor segítséget jelentett a történelmi viszonyok miatt. (Ilyen pl. az országos felügyelői tisztség.) Ami viszont hatékonyan segíti az evangéliumhirdetést, azt bátran be kell vezetni akkor is, ha nincs hagyománya. Itt tehát többről van szó, mint valamilyen korábbi struktúrához való visszatérésről. Korábbi struktúrák csak segítséget, pozitív vagy negatív tanulságot jelenthetnek, de nem mentenek fel az evangéliumnak megfelelő új szervezeti struktúra kiépítésének felelőssége alól.

Ezt a harcot minden nemzedéknek újra és újra meg kell harcolnia, különben az evangélium új bora szétrepszti a régi tömlőket, „s mind a bor kárba vész, mind a tömlők” (Mk 2,22). Ezt fejezi ki az a reformáció korából származó, de közelebbről ismeretlen eredetű, sokat idézett, de keveset gyakorolt mondás: „Az egyháznak mindig reformációra van szüksége!” (Ecclesia semper reformanda est.) Ez a mondat pontosan megfelel annak, amit Luther a 95 tétel kezdő mondatában a keresztyének megtéréséről mond: „Amikor a mi Urunk és Mesterünk, Jézus Krisztus, azt mondja: 'Térjetek meg!' stb. (Mt 4,17), ezzel azt akarja, hogy a hívők egész élete megtérés legyen.” Vagyis mind a megtérés az egyes keresztyén életében, mind a reformáció az egyház életében állandó, befejezhetetlen feladat marad.

Végül hadd említsek ebben a témakörben még egy szempontot. Fontos megközelítésnek tűnik a következő kérdésfelvetés: Hol van az egyház életének középpontja? Az 1934/37-es zsinat erre a kérdésre – az egyházjog felől közelítve –, így felel: „A Magyarországi Evangélikus Egyházban a hatalom forrása az egyház-község”. Ezt a mondatot 1945 után az ún. „népi demokráciában” annak igazolására szokták idézni, hogy a mi egyházunk a múltban is demokratikus gondolkodású és berendezkedésű volt. Ez a politikai hivatkozás azonban az idézett mondatnak elégtelen, sőt téves magyarázata. A gyülekezetcentrikus struktúrákép valódi indoka az evangéliumcentrikus egyházkép. Azért a gyülekezet az egyház életének középpontja, mert itt történik az evangéliumhirdetés és a szentségek kiosztása. Ahol pedig ez történik, ott van jelen a teljes Krisztus és a teljes anyaszentegyház, és nem ott, ahol a szervezeti struktúra, a hierarchia személyei és szervei működnek. Ez a gyülekezetcentrikus szemlélet azt jelenti, hogy csak az a struktúra felel meg az evangéliumnak, amelyben minden tisztség, minden intézmény, minden ügyintézés és tevékenység a gyülekezet szolgálatában áll. Ha ezzel az eredménnyel szembesítjük egyházunk mai tényleges életvitelét, és nem köti be szemünket önérték, félelem vagy lekötöttség, akkor fel kell ismernünk, hogy mára már a 24. óra sürget bennünket és teszi égető követelménnyé a struktúra megtérését, egész egyházi életünk reformációját.

V. Személyi kérdések

Mit jelentenek az egyház megújulása, megtérése, reformációja szempontjából a személyi kérdések? Témánk legkényesebb, de elkerülhetetlen állomásához érkezünk. Kényes, mert a személyeket közvetlenül érintő kérdések tárgyalása könnyen csúszik indulatokat kiváltó személyeskedésbe, és nehéz megmaradni az „igazat

szeretettel!" keskeny útján. De kényes azért is, mert a kritikával illetett személyek többnyire mentségekkel vagy viszontkritikával szoktak válaszolni, és ritka a kritika jogosságának alázatos elfogadása. Még ritkább a jogos kritika konzekvenciáinak levonása. Mégis elkerülhetetlen a személyi kérdésekkel való foglalkozás, mert felismerések, belátások, elvek megvalósulása vagy megghiúsulása jelentős mértékben embereken, néha egyetlen személyen múlik.

A személyi kérdések tárgyilagossá vizsgálatához az alábbiakban három olyan szempontra szeretném felhívni a figyelmet, amelyek segíthetnek egy közös álláspont kialakításában.

1. A reformáció idején a reformációt elfogadó gyülekezetekben ismételten probléma lett, hogy élhetnek-e olyan papok szolgálatával, akik elutasították a reformációt vagy erkölcsileg váltak méltatlanokká a szolgálatra. Erre a kérdésre felel az Ágostai Hitvallás VIII. cikke, amely a Lutherra is jellemző fontos megkülönböztetésről szól *a személy és a hivatal között*: „Az egyház valójában a szentek és igazán hívők gyülekezete. De mivel ebben az életben sok képmutató és gonosz él közéjük keveredve, ezért a szentségekkel akkor is szabad élni, ha gonoszok szolgálatják ki. Krisztus mondása szerint: „Az írástudók és a farizeusok a Mózes székében ülnek” stb. (Mt 23,2). Mind a szentségeknek, mind az ígének Krisztus rendelése és parancsa folytán van hatóereje, még akkor is, ha gonoszok szolgálnak velük. Elítélik a donatistákat (IV. századi szigorú szekta) és hasonlókat. Ezek azt tartották, hogy az egyházban nem szabad gonoszok szolgálatával élni, s úgy gondolták, hogy a gonoszok szolgálatának sem haszna, sem hatóereje nincs.” (1957. évi fordítás).

A személy és a hivatal ilyen megkülönböztetése persze nem a „gonoszokat”, méltatlanokat védi és igazolja, hanem a gyülekezeteket vigasztalja azzal, hogy az ige és a szentségek érvényessége és hatékonysága nem szűnik meg, ha méltatlan papok hirdetik, illetve osztják ki azokat, mert nem a pap, hanem az ige és a szentség ad kegyelmet és bűnbocsánatot emberi garanciák nélkül.

Ez a megkülönböztetés az elmúlt években többször is aktuális lett, amikor egyesek, még lelkészek is, elbizonytalanodtak, hogy a pártállami idők törvénytelen püspökei által végzett lelkézszenntelések érvényesek-e. Hitvallásunk, mint láttuk, világos igennel válaszol erre a kérdésre. Van azonban a dolognak egy másik, erkölcsi szempontja is, amelyre ugyancsak rá kell mutatnunk.

2. A reformátorok által felismert másik fontos, biblikus megkülönböztetés *az Isten előtti és az emberek előtti igazság* megkülönböztetése (iustitia coram deo és iustitia coram hominibus seu civilis). Isten előtt senkinek sincs saját igazsága és csak Krisztus által lehetünk igazakká. De van egy külső, emberek előtti, polgári igazság, becsület, amely keresztyén hit nélkül is elérhető minden ember számára. Keresztyéneknek erényit mindenképpen teljesíteniük kell, sőt Jézus szerint ennél „többet”, azaz minőségileg mást (Mt 5,20), de semmiképpen sem kevesebbet.

Ez azt jelenti, hogy az Ágostai Hitvallás VIII. cikke szélsőséges helyzetre vonatkozik és nem ez a normális, még kevésbé kívánatos helyzet. Személyek részvétele az egyház életében csak akkor megfelelő és méltó az egyház számára, ha magatartásuk, egész életük összhatása nem elriasztja, hanem vonzza az embere-

ket a gyülekezethez, sőt magához az evangéliumhoz. Ez mindenkire vonatkozik, nem csupán tisztségviselőkre. Viszont minél magasabb tisztséget tölt be valaki az egyházban, magatartása érthető módon annál nagyobb hatással van kifelé és befelé egyaránt. Rombol vagy épít, akadályozza vagy segíti az egyház megújulását. Ha egy presbiter lop vagy iszik, vagy elválík, ez jobban rombol, mint ha egy elidegenedett gyülekezeti tag teszi ugyanezt. De a presbiternél sokkal nagyobb rombolást okoz ugyanazzal a nyilvános bűnnel egy lelkész. Ma igen nagy szabadság uralkodik egyházunkban a iustitia civilis területén, s ennek destruktív hatása jelentősen hozzájárul az egyházi élet visszaeséséhez, megerőtlenedéséhez. Ezért bár mindig hallanunk kell az Újszövetség tanítását a mások bűnét elfedező testvéri szeretetről (pl. Jak 5,19–20), de hallanunk kell Pál apostolnak a római zsidókeresztyénekhez intézett intelmét is: „Miattatok káromolják Isten nevét a pogányok között!” (Rm 2,24). Ez a vád nem kevésbé illik ránk, mai keresztyénekre, és sajnos a lelkészekre még inkább.

Csupán egyetlen konkrét mai példát hadd mondjak nevek említése nélkül. Véleményem szerint 1989/90-ben a valódi politikai rendszerváltozás azért nem történt meg, mert a pártállami vezető réteg nem volt hajlandó átadni a hatalmat és visszavonulni. Ehelyett álruhát öltve, szétszéledtek az alakuló pártokba, és saját múltjukat ostromozva, továbbra is hatalmukban tartják mind a gazdasági életet, mint a politikát. Ugyanaz a száj, amely tegnap még a szocializmusra esküdött, ma a kapitalizmus távlati előnyeiről akarja meggyőzni gazdaságilag kifosztott, erkölcsileg lezüllesztett, egyre inkább apátiába süllyedő népünket. Ez a minden erkölcsi szempontot mellőző cinikus nihilizmus és harácsoló materializmus teljesen hiteltelenné teszi a politikai közéletet és megfosztja a társadalom zömét egy nyugodt, igazságos, emberhez méltó közélet és magánélet minden perspektívájától és reményétől. Hogy mindez hova vezet, nem nehéz elképzelni. De ezt most ne latolgassuk! Csupán háttérként vázoltam fel ezt a politikai tájképet, amelyen még világosabbá válik egyházunk helyzete. Nálunk sem történt „rendszerváltás”, azaz bevallása a múltnak, bocsánatkérés és félreállítás. Az történt, ami a politikai és gazdasági közéletben is: a hatalom, a pozíciók átmentése, itt-ott szükség szerinti székcserek, fiatalítás, de lényegében a múlt személyi és strukturális konzerválása. A jelenlegi zsinat megnyitása után hallottam a rádióban az egyik zsinati elnök határozott megállapítását: „A múltat nem lehet lezárni!” Nem is zárták le! Képtelenek voltak a bűnbánatra, bocsánatkérésre és a félreállításra, azaz a valódi megtérésre. S most ugyanezek a testvéreink szorgalmazzák az evangélizációt, mások (!) megtérését! Pedig mekkora szolgálatot tudtak volna elvégezni mind egyházunk, mind népünk életében, ha önmagukon kezdték volna a megtérést, s ezzel ők maguk kezdeményezték volna a múlt radikális lezárását! Mennyivel előbbre tartanánk egyházunk megújulásában, mai reformációjában! És mekkora példaadás lett volna a társadalmi, politikai élet számára, ha az ÁEH bizalmából pozícióba került összes egyházi vezető (mert hiszen lényegét tekintve a többi egyházban is ugyanaz a helyzet!) lemond és végleg félreáll! Ők azonban nem ezt tették, hanem, a nélkülözhetetlen személyi és anyagi előfeltételek hiánya ellenére, ádáz harcot kezdtek az egyházi iskolákért, nyilvánvaló alibiként saját múltjuk eltakarására. Az őket ért

jogos bírálatokra viszont a „mindenki bűnös!” sokat hallott érveléssel válaszolnak, összekeverve az Isten előtti és az emberek előtti igazságot.

3. Ha mármost a személyi kérdések megoldásának kulcsát keressük az egyházban, ezt a kulcsot maga Jézus kínálja nekünk és ez egyetlen szóval kifejezhető: *diakónia!* Talán meglepő, hogy éppen ezt a szót emlitem és éppen én, aki a diakóniai teológiát élesen megbíráltam és ma is bírálom. Természetesen nem erre a teológiának álcázott egyházpolitikai ideológiára gondolok, hanem a jézusi diakóniára. Ha egy bibliai szóval, fogalommal egyesek visszaélnék, azért még nem kell magát a szót is elvetnünk, azonosítva a szót a visszaéléssel. Milyen kedves szavunk az ádvent, noha nem értünk egyet az ádventistákkal. Vagy a pünkösöd, noha egészen másképpen tanítunk a Szentlélekről, mint a pünkösdisták. A diakónia szép és értékes szava a Bibliának, ahol többféle értelemben is használják az írók. De a legmélyebb értelme éppen a mi mostani témánkra vonatkozik, az ún. személyi kérdésekre.

Jézus tanítványi köre, az egyház közössége kezdettől fogva mindmáig akkor jut a legsúlyosabb válságba, ha erőt vesz rajta az uralomvágy gonosz szelleme, a „ki a nagyobb?” kérdés versengése. Az evangéliumok kétségtelenné teszik, hogy a tanítványok a halálba menő Jézus közelében ismételtelen erről vitakoztak. Lukács szerint még az utolsó vacsora alkalmával is. Jézus pedig vagy egy kisgyermekre vagy önmagára hivatkozva vitába szállt velük, megszegyenítette őket a tanítást adott nekik a *diakóniai magatartásról*. Ez egy új értékrend, amely szemben áll a világi fejedelmek, uralkodók magatartásával. A világi fejedelmek hatalmukat uralkodásra, a nép leigázására, önmaguk mindenki fölé emelésére használják. A diakóniai magatartás viszont, amelynek legfőbb példája maga Jézus, azt jelenti, hogy az ember önmagát rendeli alá másoknak, mindenki szolgája, sőt rabszolgája lesz (vö. Mk 10,43–44). Minél magasabb tisztiséget tölt be valaki, minél nagyobb hatalmat kapott, annál mélyebbre kell hajolnia mások szolgálatában. Ezt tette Jézus a kereszten mindnyájunk számára és az ő szolgálatából nyerhetünk erőt és példát a diakóniai magatartáshoz.

A diakóniai teológia legtragikusabb vonása és ellentmondása éppen az volt, hogy hirdetői, képviselői nem diakónusok, nem szolgák, hanem az egyház, főként a lelkészek diktátorai, megfélemlítő urai lettek.

Egyházunk jelenlegi problémái mögött is igen jelentős mértékben ezt az ellentmondást látom mint feket, akadályt egyházunk megújulásának útján. Persze a nyers, uralkodásra törekő hatalomvágy, a karrierizmus be van csomagolva szép, spirituális szövegekbe, lázas pótcselekvésekbe, de időnként kiszakad a csomagolópapír és kiderül, mi is van valójában a csomagban.

Így történt ez most is a zsinaton a két- vagy háromkerületes struktúra vitájában. Ezért mondtak le többen, éppen a legkomolyabb szakértők, zsinati tagságukról. Azóta mint legfrissebb hír jutott el hozzám, hogy a zsinat, korábbi, kicsikart döntésével szemben, most mégis a háromkerületes megoldás mellett foglalt állást. Ez azonban még nem minden. Nem tudom pl., hogy milyen személyi konzekvenciái lesznek a döntésnek. Ellentmondásnak látom pl. azt a lehetőséget, amit egyik lemondott testvérünk levelében olvastam, hogy ti. a jelenlegi vezetők a három

vagy több kerület esetén is őrizték meg mandátumukat. Hogyan? Milyen jogkörrel? S éppen azok a vezetők, akik mindent megtettek a pártállam által ránk kényszerített kétkerületes struktúra megőrzéséért, most választás nélkül legyenek vezetők az új kerületekben? Személyek miatt meg lehet fosztani az új kerületeket választói joguktól? Vagy valami karakter indelebilisre kell gondolnunk, hogy ti. aki egyszer püspök volt, az nem lehet többé egyszerű lelkész?

Az igazi és nagy kérdés azonban nem itt van véleményem szerint. Lehet egyházunknak akár 10 kerülete és 10 püspöke is, semmi nem változik, ha a pártállam idején tudatosan kialakított arisztokrata, diktátor püspökké változatlan marad. Igazi változást csak a diakóniai püspökkép és annak tényleges megélése hozhat. Olyan püspökkép, amely más lelkészekhez viszonyítva semmiféle előjogot, kiváltságot nem jelent, csak több terhet, több gondot és nagyobb felelősséget. Olyan püspökökre van szükség az egyházban, akik nem diktátorok, nem költséges reprezentátorok, nem is adminisztrátorok, hanem jó prédikátorok és mindenekelőtt szelíd, szeretőszívű lelkipásztorok mind a lelkészek, mind a gyülekezetek számára. Vagyis olyan püspökképet kell kialakítani, amely nem kívánatos, amelytől a karrieristák árkon-bokron át menekülnek, amelyben nyoma sincs előnyöknek, de telve van – mint Pál apostol írja – „naponkénti zaklattatásokkal az összes gyülekezet gondja miatt” (2Kor 11,28). Az ilyen diakóniai püspökséggel nem is szabadna 5–6 éves ciklusnál tovább terhelni valakit, hanem íránta és gyülekezete iránti testvéri szeretetből – mert természetesen püspöksége idején is aktív gyülekezeti lelkészként szolgálna! – tovább kellene adnia másnak ezt a nehéz szolgálatot. Természetesen két ciklust is szolgálhatna valaki püspökként, de az első ciklus végén mindenkit újra meg kellene kérdezni.

Összefoglalva az elmondottakat: az egyház megújulása, reformációja megtérést, visszatérést jelent az egyház egyetlen feladatához, küldetéséhez, az evangélium hirdetéséhez. Olyan struktúra kiépítését jelenti, amelyben minden részlet ezt a küldetést szolgálja, és amely szervezetileg, jogilag is csak a jézusi diakónia lelkületével végzett vezetést teszi lehetővé.

VI. Befejezés

Eduard Schweizer, a svájci újszövetséges, az egyházról írott egyik tanulmányában idézi Luthert, aki szerint az egyház olyan, mint a részeg paraszt, aki számárhátan igyekszik hazafelé. Jobbra-balra billeg a számon, már-már lezuhan róla, de végül is Isten kegyelméből mégiscsak hazaér. Máté evangéliumában olvasunk egy nagy jézusi ígéretet az egyházról: „...a pokol kapui sem fognak diadalmaskodni rajta” (Mt 16,18). Ezt a nagy vigasztalást szólaltatja meg az Ágostai Hitvallásnak az egyházról szóló, már idézett cikke: „Tanítják továbbá (ti. a reformációt elfogadó gyülekezetek), hogy az egy anyaszentegyház minden időben megmarad” (VII. cikk).

Mi is vigasztalhatjuk magunkat ezzel az ígérettel, miközben egyházunk megújulásának, mai reformációjának gyötrő kérdéseivel viaskodunk. De józanul tudnunk kell azt is, hogy ez az ígéret csak azt jelenti, hogy a földön a világ végezetéig

lesz egyház. Nem jelent azonban garanciát a Magyarországi Evangélikus Egyház fennmaradása számára. Elsüllyedhetünk a történelem hullámverésében, ahogyan már sok gyülekezet és egyháztest elsüllyedt itt Magyarországon és szerte a világon. Tudnunk kell azt is, hogy ahol végigsöpör rajtunk Isten ítélete, ott mindig Isten türelmének végéről, bűneink büntetéséről van szó. Erre nekünk a legnagyobb példa Izrael népe, az ószövetségi gyülekezet. Őreájuk utalva inti az Újszövetség népét a Zsidókhoz írt levél: „Mert ha az angyalok által hirdetett ige olyan erős volt, hogy minden törvényszegés és engedetlenség elvette méltó jutalmát, akkor hogyan menekülünk meg mi, ha ilyen nagy üdvösséggel nem törődünk?” (2,2–3). Vagyis éppen az evangélium kincse tesz minket felelőssé Isten előtt az egyház holnapjáért. Ez a roppant felelősség kell hogy megdöbentsen, felriasszon, de nem szabad, hogy megbénítson bennünket. Sőt kell, hogy valami lázas, szent, egyedül Istenre tekintő aktivitásra kényszerítsen, mint Jeremiást a csontjaiba rekesztett tűz (Jer 20,9), vagy Pál apostolt az evangélium: „Jaj nekem, ha nem hirdetem az evangéliumot!” (1Kor 9,6), vagy Luthert „az igazság szeretete és kiderítésének vágya”, ahogy a 95 tétel bevezetésében írja.

Befejezésül hadd idézzem ismét Luthert, éspedig a 95 tétel magyarázatának végéről. Ezt írja: „...az egyháznak reformációra van szüksége és ez nem egy embernek, a pápának, sem a sok bíborosnak a dolga, amint ez a legutóbbi zsinaton bebizonyosodott, hanem az egész világé, sőt egyedül Istené. E reformáció idejét egyedül az ismeri, aki az időt teremtette. Addig a teljesen nyilvánvaló hibákat el nem tagadhatjuk. A kulcsok hatalmával visszaélnék, pénz- és dicsőséghajhászat szolgálatára fordítják és rés támad a gáton: nincs erőnk, hogy betömjük azt. A mi gonoszságaink méltók hozzánk és kinek-kinek teher a maga beszéde.” (89. tétel) – „...csak fokozza a bajt, ha ijesztéssel némitják el az embereket. Mennyivel jobb volna, ha arra oktatnánk őket, hogy az Istennek eme haragját megszívlevélve, imádkozzanak az egyházért és az efféle dolgokat tűrjék el a jövőendő reformáció reményében...” (90. tétel).

Luther a 95 tétel magyarázatát 1518 májusában írta. Jó fél évvel a tételek kiszégezése után. És még mindig „a jövőendő reformáció reményében” él, harcol, vitázik az igazságért és imádkozik az egyházért. Tudja, hogy kell a reformáció. Tudja, hogy Isten dolga a reformáció, és annak idejét is csak Isten ismeri. Azt is tudja, hogy addig is szólnia kell, ha tehernek érzi is a beszédet. Csak egyet nem tud. Azt, hogy Isten éppen ő általa már régen elkezdte a reformációt.

Nem lehetséges, hogy mindez most ránk is illik? Nemcsak ezen a délutánon, hanem már hosszú évek óta? Talán sok mindenben nem értünk egyet. Vitázunk az igazságért. De azt együtt valljuk, hogy egyházunknak reformációra van szüksége. Tudjuk, hogy ezt csak Isten viheti véghez, amikor neki tetszik. Azt is tudjuk, hogy „addig is” szólnunk kell, ha nehéz is, és ha hiábavalónak tűnik is. Mégis! Nem lehetséges, hogy Isten már rég elkezdte egyházunk mai reformációját, s a mi évek óta tartó beszélgetéseink, vitáink, harcaink és imádságaink, mind Isten elkezdett reformációjának a részei? Merjük hirdetni, hogy igen! Merjünk ebben a hitben együtt lenni most és a jövőben! Higgyük, hogy Isten ma is reformál! De nem nélkülünk, hanem általunk!

Dr. Gyapay Gábor

A budapesti (fasori) Gimnázium története

Az előzmények

Mária Terézia uralkodásának végén a magyar evangélikus egyház, bár a XVIII. század folyamán hallatlan nyomás nehezedett rá, 35 „latin tanintézet”-tel rendelkezett. Ebből 22 volt kisebb, grammatikai fokozatú, 6 ennél magasabb szintű, és 5 volt teljes líceum (Pozsony, Sopron, Késmárk, Lőcse és Eperjes). Lényegesen rosszabb volt a helyzet az ország központjában, Budán és Pesten. Itt a török kiűzése után a kamarai hatóságok nagy gonddal igyekeztek még a protestánsok megtelepedését is megakadályozni.

Pest város 1703. október 23-án, Bécsben kelt kiváltságlevele kimondja: „senki, aki nem igazán római keresztény vallású, bármily ürügy alatt se vétethessék fel polgárnak”.

A szabad vallásgyakorlatot és a vallási egyenjogúságot az 1790/91. évi XXVI. törvénycikk szabályozta, amely kimondja: „ezentúl a vallás gyakorlata, a templomok, tomyok, harangok, iskolák, sírkertek és temetők szabad használatával... mindenütt szabadon hagyassék, és senki közülük, bármily rendű és állapotú legyen, annak szabad használatában és gyakorlatában semmiféle szín alatt, Ő felsége, vagy bármely más földesúr által ne háborgattassék vagy akadályoztassék...”

Már közvetlenül a türelmi rendelet megjelenése után rendszeresen érintkeztek egymással evangélikus vallású nemesi, sőt főnemesi családok tagjai. De a nemeség mellett a polgárcsaládok is bekapcsolódtak a szervezkedésbe. Liedemann János Sámuel szepességi patrícius 1786. szeptember 4-én tette le a polgáresküt, így ő lett az első pesti evangélikus polgár. A megyei és kamarai hivatalnokok között is sok volt az evangélikus, hiszen az evangélikus egyház évszázadok óta a többi egyháznál magasabb százalékban nevelt értelmiségieket. Igen magas volt az arányuk az egyetemi hallgatók között, akik egyre nagyobb számban gyűltek a pesti egyetemre. Sőt ekkor már az egyetemi tanárok közé is bekerültek Luther hívei, így Werthes Frigyes és Schwartner Márton, sőt 1792-ben 24 éves korában kapott katedrát az iskola történetében később nagy szerepet játszó Schedius Lajos, aki az esztétikai és filológiai tanszékre került.

Az 1790/91. évi XXVI. törvénycikk kihirdetése után a templomépítés eddigi akadálya megszűnt, így kibontakozott egy vita: templom vagy iskola épüljön-e előbb. Liedemann és Schedius az iskola mellett foglaltak állást, de a többség a templom mellett döntött.

A templom elkészültével kerülhetett az iskola az érdeklődés homlokterébe. Az oktatásra Luther Márton 1524-ben a német városok tanácsuraihoz írott cikkében nyomtatékkal hívta fel a figyelmet: „...Krisztusnak és a világnak ügye fordul meg azon, hogy mi az ifjúságon segítünk és lendítünk, s ezzel voltaképpen rajtunk is

mindeneknek is segítve és lendítve lesz... Édes uram, mennyit kell költenünk évenként puskákra, utakra, hidakra, gátakra és más hasonló dolgokra, hogy biztosítsuk a városok békességét és lakóházait: hát miért ne költhetnénk ugyanennyit a szegény elhagyatott ifjúságra is, hogy egy vagy két ügyes embert adhassunk melléjük, mint iskolamestert?"

Ha számbavesszük a kezdeti korszaknak azokat a tényezőit, amelyek a pesti evangélikus egyház létrejöttét lehetővé tették, akkor közülük többet is ki kell emelnünk. Fontos szerepe volt a lutheri reformáció mélyen intellektuális jellegének, mely nem a liturgikus vonásokra helyezte a hangsúlyt, hanem a szellemi igények kielégítésére. A másik igen fontos tényező II. József felismerése, hogy a birodalom egységesítése érdekében a vallási ellentéteket csökkenteni kell. Ez nem oldható meg egyetlen államvallás uralomra juttatásával. A vallási türelem sokkal eredményesebb lehet. Ezt a magatartást nagymértékben elősegítette a felvilágosodás szellemi mozgalma, amely a legkülönbözőbb társadalmi rétegeket is foglalkoztatta a vallási türelemre. Szerepet játszott a rendek reformtörekvése is, hiszen az 1790–91-es országgyűlés bizottságai az élet minden területén mélyreható reformokat terveztek. Végül Buda és Pest fellendüléséről sem szabad megfeledkezni. A török kiűzése után az ország központi városai csak lassan tértek magukhoz, de épp ekkor Pest-Buda fellendülésnek indult, hogy elfoglalja méltó helyét a magyar politikai, társadalmi, szellemi és gazdasági életben.

Kezdetek és az alginázium

Az 1809. március 5-én tartott közgyűlés egyik pontja az iskola kérdése lett, és ekkor Schedius nagyhatású beszédben fejtette ki nézeteit: „Az iskola a protestantizmus oltalma, és a nagy reformátor nyilatkozata szerint csak az ördög lehet az iskola ellensége. Szükséges feltétele protestáns gyülekezet létének, ha benne Isten lelke, az örök szeretet lakik...” Schedius a legfontosabb tényezőkre mutatott rá! A tanítók alapos képzettségére, a modern tanítási elvekre, a tanítók anyagi és erkölcsi megbecsülésére, az önfeláldozó hivatástudatra és végül az egész folyamatnak a közösséget szolgáló és megújító funkciójára. Schedius Lajos, aki az iskola felügyelője is volt, egész életében nagy hozzáértéssel szolgált a nevelés ügyét.

Az iskola vezetője 1813-ban a kiváló Hoffmann Péter lett; az ő igazgatósága idején az iskola két osztállyal működött. Az I. osztályba az ún. donatisták tartoztak (akik az elemi írás, olvasás, és számtani ismereteket tanulták), a II. osztályt pedig a grammatisták alkották. (Ezt az osztályt vezette Hoffmann Péter.) 1821-ben megnyílt a harmadik fiúosztály is. Itt az úgynevezett sntaxisták osztályában is fakultatív volt ekkor még a latin.

Az iskola rohamos fejlődése miatt az épületet bővíteni kellett, ezért 1822-ben az addigira még egy szintet húztak, így lehetővé vált 1823-ban a negyedik osztály (a „humanitas”-i) megnyitása. Ettől kezdve nevezik az iskolát alkalomszerűen gimnáziumnak, és ma is az 1823-as évet tekintjük az iskola alapítási évének.

A tanítási nyelv latin, német és magyar volt az 1830-as években. Németül tanították a hittant, az egyetemes történelmet, részben a számtant, magyarul a magyar

történelmet és a földrajzot, latinul az ókori történelmet, geometriát és részben a matematikát. Ez általában nem jelentett nehézséget a tanulóknak.

A szabadságharc éreztette hatását iskolánkban is: sok tanuló is, a tanárok egy része is bevonult honvédnak.

Utolsó megrázkódtatás ebben a fejlődési szakaszban az 1859-ben kiadott protestáns pátens volt, amely megszüntette a protestáns egyházak autonómiáját. Az ekkorra már amúgy is megrendült abszolutizmusnak ezen rendelkezése ellen országos megmozdulás szerveződött, így a rendeletet a következő év május elején hatályon kívül helyezték.

Az 1823 és 1859 közötti korszakban stabil tanári gárda működött az iskolában. Így jól összeszokott, a hagyományokat folyamatosan továbbadó oktatói együttes alakulhatott ki.

Iskoláikat a hazai evangélikus gimnáziumokban (Csetnek, Győr, Lőcse, Pozsony, Rozsnyó, Selmecbánya, Sopron) és külföldi, német egyetemeken (Bécs, Berlin, Göttinga, Halle, Jéna, Lipcse) végezték. Zömmel filológiát és teológiát tanulta, de volt jogi végzettségű és természettudományos képzettségű is közöttük. Teubner Károly az MTA-nak is tagja volt. Általában széles körű nyelvismerettel rendelkeztek. A tanítás mellett mindegyik folytatott tudományos vagy irodalmi tevékenységet, de leggyakoribb munkájuk a tankönyvírás volt. A testületet a gyakorlati munka mellett az elmélet is rendkívül érdekelte. Ebben az időben már hazánkban is nagy tábora volt Pestalozzinak.

Összegezve ennek a korszaknak a jellemzőit, a leglényegesebb vonás, hogy az iskola szervesen, a követelményekhez és a lehetőségekhez igazodva fejlődött az ország egyik elismert iskolájává. Az egész ország evangélikus műveltségének sok elemét vette át, és egyesítette egy kitűnő szerkezetű együttesben. A világi vezetés, a lelkészek és a tanárok egymást segítő, a másikat megértő családias műhelye jött létre, ahol a középpontban a jövő nemzedék nevelése állt. Kialakult az az értékrend is, ami a későbbi fejlődésre is nagy hatással volt: igazi intellektuális vallásosság kifejllesztésére törekedtek, amely a társadalomban a humanizmus és liberalizmus megvalósítását is segítette. Mindezt hallatlan szellemi frissességgel, az új iránti fogékonysággal és a kockázat vállalásával végezték.

A főgimnázium kialakulása

A távlati cél az iskola főgimnáziummá való fejlesztése volt, de ennek feltétele, hogy az eddigi szűk épület helyett új iskolát építhessenek. 1863-ban megkezdődött az építkezés a Sütő utcában, és 1864. szeptember 15-én volt az ünnepélyes átadás, tanévnyitóval egybekötve. Az új épületben nyolc tágas tanterem, szertárak, tanári lakások, és nagy díszterem is volt.

Az 1872/73. évi értesítőben Batizfalvi István igazgató már így nyilatkozhatott: „Az 1872/73-dik év mint korszakalkotó lesz följegyezve iskolánk történetében; mert a sok évig csonka, ki nem egészített intézet ez évben lett teljessé, ez évben lépett nyolcadik osztályának megnyitásával a főgimnáziumok sorába.”

Ebben a korszakban még egy tantervi változás következett be. Eötvös József ugyanis 1869-ben új tantervtervezetet dolgozott ki, amely a középiskolákat új, valószínűleg svájci mintát követő rendszerbe akarta foglalni.

Mivel Eötvös vitára bocsátotta a javaslatát, báró Prónay Gábor egyetemes felügyelő meghívta acai birtokára az evangélikus tanintézetek képviselőit közös állásfoglalás kialakítására. Iskolánkat Batizfalvi István képviselte. Az értekezlet az egységes 8 osztályos gimnázium mellett foglalt állást, amelyben mind a latin, mind a görög nyelv mindenkinek egyenlő mértékben tanítandó.

Iskolánkban lényegében 1860 óta a szaktanítás rendszere érvényesült, így szükség volt a különváló szakok számára tankönyvekre, s ezek elkészítéséből iskolánk tanárai szinte kivétel nélkül kivették a részüket.

A tanári kar kiváló összetétele az iskola jó hírét állandóan fokozta, így korszakunkban a diákok száma rohamosan nőtt, közel megháromszorozódott.

A diákok szinte mind tudtak németül, latinul, és a legtöbben túlrhetően megtanultak görögül is. Ez egységes értékrendet is jelentett, amely a klasszikus műveltségéből, a protestáns emberi magatartásból és igazi alkotó patriotizmusból kovászolódt össze.

A békés kibontakozás

Mi jellemzi iskolánkat ebben az időben? A legfontosabb vonás az, hogy ekkor is autonóm egyházi iskola, amely az állam felügyelete alatt áll, de mind szervezeti, mind tartalmi kérdésekben nagyfokú önállóságot élvez. Az iskola fenntartó hatósága a pesti ágostai hitvallású evangélikus magyar-német egyházközség. A jogokat a gyülekezetből választott presbitérium gyakorolta a saját kebeléből választott iskolai bizottság útján. Az iskolabizottság élén az iskolai felügyelő állt, helyettese a másodfelügyelő.

Az iskola szempontjából legfontosabb az volt, hogy a tanárokat a tanári kar javaslata alapján az iskolafenntartó testület választotta meg. Az igazgató pedig a tanári kar választással a maga kebeléből jelölte, és ennek alapján bízta meg három évi időtartamra az iskolafenntartó testület. Három év múlva újra megválasztható volt. Az igazgató összekötő volt a tanári testület és az egyház között.

Nagyobb jelentőségű volt az a véleményalkotás, amely az 1879-es állami tantervvel kapcsolatban készült az iskola tanári karának közös pedagógiai munkája során. A megfogalmazás és formába öntés Böhm Károly – akkor 36 éves fiatal tanár és filozófus – munkája volt, de az egész tanári kar véleményét képviselte. Ebben igen határozottan állást foglaltak saját gimnázium-elképzeléseik mellett.

„...a gymnasiumi oktatás nem a köznapi élet szükségleteinek szolgálat, hanem azon magasztos eszményeknek, melyek az emberiséget kisebb-nagyobb öntudatossággal mindenkor áthatották, s amelyeknek főforrása: az önmagát értő, magában megállapodott erkölcsi jellem... Ez erkölcsi jellem azonban csak öntudatos munka segítségével érhető el, az öntudatos munka pedig az önálló gondolkodásra épül. Éppen ezért a gymnasiumi oktatás fő feladata: az értelmi erőnek oly mérvű kifejtése, hogy a tanuló önálló ítéletre szert tegyen, mely őt első sorban az egye-

temi tanulmányokra, azután pedig bármely tudományos foglalkozásra, a munkásságra képesíti."

Góbi Imre igazgató 1900. február 19-én a presbitérium ülésén azt javasolta, hogy a gimnáziumnak építsenek új iskolát, a Sütő utcai épület pedig maradjon az elemi és a leánypolgári részére.

Az új iskolaépületben a tanítás feltételei jelentősen megjavultak. Lényeges javulást jelentett a szertárak és előadótermek kialakítása, mert ez megjavította a természettudományos oktatás feltételeit. A rajzterem a művészi képzést biztosította, a tornaterem és a tágas udvar pedig az egészséges testmozgás és sportolás lehetőségeit teremtette meg.

Mikola Sándorral bővebben kell foglalkoznunk, mert bár filozófiai tevékenysége a következő korszakban bontakozott ki, de művelődéspolitikai munkássága a század legelején kezdődött, és Rátz Lászlóval együtt ekkor alapozta meg a modern természettudományos oktatást nemcsak a mi iskolánk keretei között, hanem országos hatékonysággal.

Mikola ebben a korban intenzív gyakorlati munkát végzett. Nemcsak kipróbálta és bevezette a matematika tanításában a fent leírt elemeket, hanem megírta hozzá Rátz Lászlóval együtt a megfelelő tankönyveket is. Ezzel a matematikai apparátussal a fizika tanítását is lényegesen magasabb szintre emelte.

A Sütő utcai épületben a tanári szoba rendkívül kicsi helyiség volt, sőt az igazgatónak akkor nem is volt külön irodája, hanem állandóan a tanárok között élt. Ez a fizikai értelemben is vett együttlét volt „a továbbképzés forrása” is. Mindent megbeszéltek, mindent tudtak, szakmai csoportok alakultak, ami sokszor közös tudományos vagy pedagógiai munkát is eredményezett. Együttal a tanári kar sajátos struktúrájának továbbélését is biztosította ez az életforma.

Az iskola tanulói a 8 év folyamán igen erős szelektáláson estek át. Az 1880-ban I. osztályos tanulók létszáma 78 volt, és 29-en jutottak el az érettségig. 1905-ben 131 volt az I. osztályos tanulók létszáma, és 1913-ban 52-en érettségiztek közülük; igen sokan a IV. gimnázium után felmérve képességeiket, más iskolatípusba mentek át.

A hagyományok továbbélése a változott viszonyokban

Az iskola a háború során viszonylag kis anyagi kárt szenvedett, és már a korszak kezdetén nagy ünnepre készült: az iskola fennállásának 100 éves jubileumára. 1923. június 10-én, vasárnap a Deák téri templomban és az ottani iskolai díszteremben került sor az ünnepségre, ahol nemcsak az evangélikus egyház, hanem a magyar művelődés legkülönbözőbb vezetői is részt vettek, és üdvözölték a jubiláló iskolát.

Iskolánkban 1839 óta működnek ifjúsági egyesületek, és ezek a kezdeti tájékozódás után fokozatosan a tanulói öntevékenység irányában fejlődtek. A modell adva volt: a protestáns egyházak autonóm jellege, az önrendelkezés elve és gyakorlata az ifjúsági egyesületekben is meghonosodott, hogy utóbb kifejezett nevelési célja is váljon.

Hogyan működtek általában ezek az egyesületek? Minden egyesületnek volt egy tanár elnöke, és voltak választott tisztségviselői: tisztikara. A diák elnök választása általában nagy esemény volt az egyesület életében, mert legtöbbször több jelölt közül, nagy választási harc után került ki a győztes. A programot a választott tisztikar állította össze, és a tanár elnök tanácsokat adott, esetleg segített a felmerült szakmai kérdésekben. Iskolánk fontosabb egyesületei a következők voltak:

- Arany János Önképzőkör
- Ifjúsági Gyámintézet
- Ifjúsági Diák Sportkör
- Cserkészlet
- Benczúr Gyula Képzőművészeti Kör.

Nagy remények és csalódások

Nagy változás történt az iskolarendszerben.

Az általános iskolában megszűnt a latin nyelv kötelező oktatása. 1948-ban az iskolák államosítása során az általános iskola kikerült az egyház fennhatósága alól.

A gimnáziumot az államosításkor kötött konkordátum értelmében meghagyták az egyház kezében. Természetesen a gimnáziumok tantervében is alapvető változások következtek be.

1952 nyarán azonban bekövetkezett a végzetes lépés! Az egyház – tekintettel az egyre romló anyagi helyzetére – nem merte vállalni az iskola fenntartásával járó anyagi terheket. Lehetett volna bőségesen biztosítani az anyagi fedezetet országos gyűjtéssel, de ennek politikai mellékzöngéi sem merték akkor vállalni. Így az iskolát felajánlották az államnak. 1952. július 1-jétől az iskola felszerelése ellenszolgáltatás nélkül az állam tulajdonába került. Négy nemzedék gyűjtőmunkájának eredménye nem maradt az iskoláé, hanem szétszóródott a főváros intézményei között. Az ország egyik legjobban felszerelt iskolája volt...

(Folyt. köv.)

Ittész Gábor

Az evangélikus egyház tanítása a népről

*Hermann Sasse: Das Volk nach der Lehre
der evangelischen Kirche
A Bekennende Kirche c. sorozat 20. füzeté,
München, 1934.*

Valamikor 1955/56 fordulóján került először kezembe Hermann Sassenak ez az írása. Most, hogy a közelmúltban újra elolvastam, a felfedezés erejével hatott rám. Bizonyára nem csupán a millicentenáriumi megemlékezések és 1956 negyvenedik évfordulójának közeledte befolyásolta ezt. Talán sokkal inkább az az elgondolkodtató jelenség, hogy a szocializmus proletár internacionalizmust hirdető és szuggeráló évtizedei után milyen erőteljesen éledt fel Kelet- és Közép-Európában, tehát az egykori Szovjetunióban és az ún. népi demokráciákban a nemzeti, sőt nem ritkán a nacionalista érzés és indulat.

Hermann Sasse ezt a tanulmányát (a címlap belső oldalán található megjegyzés szerint) 1933-ban, tehát Hitler hatalomra kerülésének évében írta, ill. jelentette meg először az *Auslanddeutschtum und Evangelische Kirche, Jahrbuch 1933*-ban. Megvolt tehát, nagyon is megvolt az aktualitása a témának. De Sasse írása – és számomra éppen ez adta a felfedezés mostani élményét – időszerűségét máig sem veszítette el. Bizonyára oka ennek közelmúltunk említett történelmi tapasztalata is, de még inkább fejtegetéseinek, gondolatainak maradandó igazságtartalma.

„Ha az evangélikus egyháznak a népről szóló tanítása után érdeklődünk, akkor kézenfekvő, hogy ezzel a kérdéssel mindenekelőtt a hitvallási iratokhoz fordulunk, melyekben egyházunk egykor hitéről és tanításáról bizonyosságot tett. Első pillanatra ez mindenesetre teljesen céltalannak, sőt abszurd eljárásnak tűnik. Hogyan is feleljenek a 16. sz. hitvallási iratai a mi korunk aktuális kérdéseire, esetleg olyan kérdésekre, amelyek akkor még egyáltalán nem is léteztek? De még ha találnánk is ilyen feleleteket, milyen autoritásuk van azoknak a számunkra? Az evangélikus egyházban nincsen a római katolikus egyház tanításának értelmében vett dogma, minden idők számára kötelezően érvényes, visszavonhatatlan tanításbeli döntések rendszere, theologia perennis... Nem, nem azért nyúlunk mi a hitvallási iratokhoz, hogy a 20. sz. kérdését a reformáció korának teológusai válaszolják meg a számunkra, hanem hogy azzal az egyházzal találkozzunk, amelynek még van bátorsága és ereje a hitvallás-alkotáshoz.”

Ennek a hitvallásainkhoz való odafordulásnak nemcsak az az értelme – mondja Sasse –, hogy így őrizhetjük meg a reformációval való kapcsolatunkat, hanem az is, hogy így nem szakad el teológiai gondolkodásunk az egyháztörténet valóságától. Ugyanis miközben alapvető az, hogy a Szentírás a forrása és normája az egyház tanításának, ugyanakkor senki sem olvashatja az Írást úgy, „mintha soha-

sem lett volna egy Athanáziusz, egy Augustinus, egy Luther...” Az egyháztörténet nyilvánvalóan meghatározza a Szentírással való foglalkozásunkat. „Ezért nincs annak a számára, aki a jelen élet-kérdéseivel kapcsolatban az evangélikus tanítás után komolyan érdeklődik, semmiféle más út, mint az, amely az egyház hitvallásain keresztül vezet a Szentíráshoz, az igazság forrásához.”

Ha ezek után a népre vonatkozó tanítás kérdésével hitvallásainkhoz fordulunk, mindenekelőtt csalódás ér bennünket. Mert ugyan a hitvallásokban egy sor olyan téma előkerül, ami a szociálétika körébe tartozik (pl. házasság, család, tulajdon, gazdaság, felsőbbtség, jog, katonai szolgálat stb.), „csak éppen azt nem találjuk, amit keresünk. Egyházunk hitvallásai nem tanítanak a népről. Hogy lehet ezt megmagyarázni?” Talán az ennek az oka, hogy a reformáció kora még nem ismeri a nép és nemzet – jórészt az idealista filozófia, a felvilágosodás és a romantika hatására kialakult – modern problémáját? Nem ilyen egyszerű a helyzet, hiszen „már a 16. sz.-nak is megvolt a maga nemzeti kérdése, ha egészen más formában is, mint a modern világnak. És az a csodálatos, hogy ennek a kérdésnek a hitvallásokban semmi visszhangja nincs.” Pedig a reformáció kora Németországban köztudottan egybeesik egy bizonyos nemzeti öntudatosodással, és például Luther és Melanchthon is több ízben tanújelét adják nemzetükért érzett felelősségüknek, mégis a hitvallásokban „éppen hogy csak” kerül elő a nemzeti kérdés. Ennek csak egy magyarázata van, hogy tudniillik „bennük az egyház reformációjáról van szó. Nem egy német nemzeti egyház alapjait akarják megrajzolni, hanem az evangélium tiszta tanítását akarják kimondani, mely a keresztyénség számára minden nép között ugyanaz kell hogy legyen. Amit ők krisztológiáról és megigazulásról, hitről és cselekedetekről, házasságról és felsőbbbségről, egyházzról és államról tanítanak, az csak az egy, egyetlen, a keresztyénség számára minden országban és nép között érvényes evangéliumnak a kifejtése lehet. Ebben van az a nagy hatás, amelyet ezek a hitvallások messze Németország határain túl is kifejtettek, az a hatás, amely a lutheri hitvallás határain túlra is kiterjed.”

A reformátorok tudatában vannak annak, hogy „az egyház szociális alakját, alkotmányát és külső rendjét mint közjogi intézményt, istentiszteletének formáit... minden egyes nép életformájához külön kell hozzászabni.” A Szentírást minden nép nyelvére le kell fordítani, az igehirdetésnek is a nép nyelvén kell szólni. Ugyanakkor ezek a különbözőségek nem érintik az egyház egységét és katolicitását, egyetemességét. Az egyház lényegéhez nem tartozik hozzá valamely országhoz- vagy néphez kötöttség semmiképpen sem. „Senkinek sem szabad azt gondolnia, hogy az egyház olyan, mint valami más külső államszervezet, amely ehhez vagy ahhoz az országhoz, királysághoz vagy rendhez van kötve, amint azt a pápa szeretné Rómáról mondani; hanem hogy bizonyára megáll az, hogy az a csoport és azok az emberek az igazi egyház, akik a világban itt-ott, napkelettől-napnyugatig, Krisztusban igazán hisznek, akiknek tehát egy evangéliumuk, egy Krisztusuk, egyféle keresztségük és szentségük van, egy Lélek kormányozza őket, jöllehet nem is egyformák a ceremóniáik”. (Apol. a CA 7. és 8. cikkéhez.) Tehát „az nem tartozik az egyház lényegéhez, hogy valamilyen meghatározott szociológiai kötelékben egzisztál”, ugyanis „nem valamiféle emberi tulajdonság, még csak

nem is a hitünk vagy életünk szentsége, és nem is valamiféle szociológiai tényállás – esetleg a gyülekezetnek és a hivatalnak meghatározott szervezeti formái – konsztituálják az egyházat, hanem egyedül *Jézus Krisztusnak, az Úrnak reálprezenciáján*, aki evangéliumában és a szentségekben valóságosan és személyesen jelen van, és általuk a földön gyülekeztét építi.” Az nyilvánvaló, hogy „a ‚keresztyénység‘, mint minden vallást, az emberi élet természetes adottságai és történeti előfeltételei meghatározzák. Azt látjuk, hogy a különböző népek nemcsak különböző egyházi formákat, hanem *a keresztyén kegyesség* különböző formáit is kifejlesztik. A valóságban egyformán van német, angol, orosz, amerikai keresztyénység. A reformátorok is elismerik ezt. De ők azt is kijelentik, hogy e felől a ‚keresztyénység‘ felől vagy ezek felől a keresztyéniségek felől az egyházat nem lehet megérteni. Nem tagadják, hogy abban a módban, ahogy egy népnek az emberei az evangéliumot felveszik, az illető nép karaktere kifejezésre jut. Azt azonban a leghatározottabban tagadnák, hogy a népi különlegességek valaha is lehetetlenül tették a *consentire de doctrina evangelii-t*”, vagyis az evangélium tanítására vonatkozó egyetértést. Ha pedig az evangéliumból, tehát az Úr Jézus Krisztus evangéliumából kiindulva értjük és értelmezzük az egyházat, ahogy a reformátorok is tették, akkor nyilvánvaló, hogy „ebben az egyházfogalomban az ember sem mint individuum, sem mint nép, sohasem játszhat egyházalapító vagy abban közreműködő szerepet. Az ember passzív. Mi nem elhatározzuk, hogy belépünk az egyházba, hanem úgy hívunk az egyházba. Mi nem építjük az egyházat..., hanem csak építőkövek vagyunk és mindenestre a szerszámok. Az ige egyháza a *sola gratia* egyháza. Ez az *igazi katolikus egyház, mert ez egyedül Isten egyháza*. Nem római vagy német egyház, nem birodalmi vagy nemzeti egyház, nem népi egyház vagy önkéntességi egyház, és még sorolhatnánk tovább a neveket...” Az egyház „katolicitása Jézus Krisztusban van, aki mindenek felett Úr, és aki egyházát minden néphez küldte, még azokhoz is, akik még nem vagy már nem nép vagy nemzet. Ennek az egyháznak nincs szüksége arra, hogy akármelyik nép és annak igénye előtt mint nemzeti- vagy népi egyház törvényesítse magát. Mert Isten népe. – Itt van a legmélyebb alapja annak, hogy az evangélikus hitvallások a nemzeti kérdésre, még a 16. sz. és annak a kornak német népe nemzeti kérdésére sincsenek tekinthetnek. Isten egyházáról és annak tiszta tanításáról beszélnek. De talán ez volt a legnagyobb szolgálat, melyet a német népnek tehettek, és talán ma sem tehet Németország evangélikus egyháza és annak teológiája népének nagyobb szolgálatot, mint hogy megmondja neki, hogy mi Krisztus egyháza. Meglehet, hogy minden a népről és népiségről szóló teológiai és nem-teológiai beszédünk gyümölcstelen marad, ha előbb nem tudjuk és nem mondjuk meg, hogy mi az egyház. Mert meglehet, hogy csak az tudja, mi a *nép*, aki megértette, hogy mi az *egyház* mint Isten népe.” Sassenak ez a gondolata is megfontolásra érdemes – úgy vélem – évtizedekkel később a mi számunkra is.

Tanulmányának következő szakaszában Hermann Sasse – hitvallásainak alapján – arról a világról beszél, „amelyben ez az egyház valóság lett” és azokról „az emberekről is, akiknek az evangélium hirdettetik”. De „ez a világ és ez az ember soha nincs a nélkül az Isten nélkül, aki teremtette és most is fenntartja őket.” Így,

miközben hitvallásaink a legsötétebb színekkel festik meg a bűn által megrontott ember és embervilág állapotát, világosan és bőségesen szólnak Isten világkormányzó és megőrző, fenntartó („conservare”) munkájáról, „az elbukott teremtnak egészen az ítéletnapig való megtartásáról” is. Természetesen „a teremteshez hozzátartozik a vég (is), mert a világ nem örök. Örök csak az, aki az A és az O, a kezdet és a vég. Aki a teremtesről másként beszél, az a szíve mélyén pantheista. A teremtes és a vég közötti idő a fenntartás ideje, *Isten türelmének* az ideje. Isten fenntartó kegyelme, Isten türelme (pedig) azokban az áthághatatlan rendekben nyilvánkozik meg, amelyek által a világot kormányozza.” Hitvallásaink ezeket a rendeket *divinae ordinationes*-nek (= isteni rendek) vagy *ordinationes Dei*-nek (= Isten rendjei) nevezik.

Ezekkel a rendekkel „mindenekelőtt a *természeti rendek* alakjában találkozunk”. Ilyen például az évszakok változása, és ilyen a házasság (család), és ide sorolható a gazdaság (munka, tulajdon) is. A már említettek közül következik, hogy ezek a rendek ebben a világkorszakban léteznek, ehhez tartoznak, s érvényességük alól senki sem vonhatja ki magát, az új teremtesben azonban megszűnnek (vö. Jel 21,23k; Mt 22,30).

A „*divinae ordinationes*” második foka vagy köre az, amit *jogrend*nek nevezhetünk. A jogi rendek három csoportja rajzolódik ki hitvallásainkban. Polgári-jogi oldala szerint ide tartozik a házasság és család, valamint a gazdasági élet és a „politia”, vagyis az államjogi intézmények (felsőbbtség, törvényadás, jogszolgáltatás, büntető hatalom, kormányzás, háború).

A „rendekkel” kapcsolatos fejtegetései során megfogalmaz Sasse néhány olyan fontos gondolatot, észrevételt, amelyeket érdemes külön is kiemelni. Elsőként talán azt, hogy a „rendek teológiája” sem a hitvallásokban, sem Luthernél nem került rendszeres és teljes kifejtésre. Ezzel együtt jó figyelnünk arra is, hogy bizonyos kapcsolódások és összefüggések (átfedések) vannak a természeti rendek és jogi rendek két nagy csoportja között. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy „a jogrendek, amíg ez a világkorszak tart, éppen olyan megszeghetetlenek, mint a természeti rendek. Az *evangélium* ezeket éppen olyan kevésbé szünteti meg, mint a „természeti törvényeket”... A jogrendeken belül kell nekünk keresztyén módon élnünk.” Alapvető kérdés azonban az, hogy „az *emberi rendekben*, amelyek számunkra adva vannak, Isten igazi rendjei mennyiben vannak meg, ill. ismerhetők fel. Isten rendjeit semmiképpen sem lehet az emberi rendekkel azonosítani. Csak a legitím *ae* ordinationes ismerhetők el isteni rendnek, és számolni kell azzal, hogy a meglévő rendek már nem legitímek és nem Isten akarata szerintiek. Ha pl. a felsőbbtség átlépi a maga korlátait és bennünket Isten parancsolata elleni bűnre akar kényszeríteni, akkor érvényes az ige, hogy inkább kell Istennek engedelmeskedni, mint az embereknek.”

„Fel szokták vetni azt a kérdést, hogy vajon ezek a rendek magával a teremtesel adattak-e, tehát hogy a bűneset előtt is érvényben voltak-e, és ha igen, akkor mennyiben, vagy az elbukott világnak adattak, és ha igen, akkor mennyiben.” A kérdés megválaszolásának nehézsége abban van, hogy „az *őstörténet*, amelyről a biblia első fejezetei beszélnek, nem a szó szokásos értelmében vett történet”. És

mi sem a teremtéshez nem tudunk közvetlenül visszanyúlni, sem „a bűneset dátumát nem tudjuk a történelem időrendjébe besorolni”. „A teremtés időfeletti történés. Még ma is történik. Tehát abban az Istenben hiszünk, aki még ma is teremő.” Másrészt, „hogy elbuktunk, azt mint természetes emberek nem tudjuk, éppen ez tartozik elbukott voltunkhoz, természetünk romlottságához... ezt csak Isten ígéből tudhatjuk”. Ebből következik, hogy „nem tudjuk az „őstörténetnek” egy olyan képét felvázolni, amelyben minden egyes rend eredeti helye kimutatható...” Így azt kell mondanunk, hogy „minden egyes rend vonatkozással van mind a teremtésre, mind a bűnesetre; tehát a *teremtési- és fenntartási rendek* elválasztása semmiképpen sem lehetséges.” A leghelyesebb tehát – vonja le Sasse a következtetést –, ha ezt az egyébként közkeletű terminológiát elkerüljük, és visszatérünk az *isteni rend’* vagy *isten rendje’* régi terminológiájához.

„Ha nagy vonásokban ez az evangélikus hitvallások tanítása az Isten rendjeiről, amelyeknek minden élet alá van vetve, akkor felmerül a kérdés...: Hol van a nép helye ezeknek a rendeknek a szerkezetében?” A reformátorok erre azt válaszolnák: „*ezek* a rendeken belül nincs hely a nép számára. Bizonyára a legszorosabb vonatkozásban van rájuk. De nem tartozik közéjük. A nép összefügg a házassággal és családdal, a gazdasággal, joggal és felsőbbiséggel. El sem képzelhető nélkülük. Ezek a rendek ott mindenütt megvannak, ahol csak nép van. Egyetlen nép sem egzisztálhat nélkülük. Teljes kifejlésre is csak ott jutnak, ahol egy nép rendjeivé lesznek. Azonban ott is megvannak, ahol a nép nincs, ahol még nincs vagy már nincs. Ezek a rendek fennállnak, *amíg föld lesz’*. Semmiféle emberi életet sem lehet nélkülük elképzelni. Emberi egzisztencia azonban van a nép formája nélkül is... Elképzelhető egy olyan történeti kép, amelyben az emberi lét még nem fogható fel népi létnek. És van, amint a népek pusztulásának korszakai mutatják, olyan emberi élet is, amely megszűnt népileg meghatározott élet lenni. Ezért kell a népről mint teremtési rendről szóló beszédnek véglegesen elnémulnia.”

Ha nem a teremtésben, akkor „hol van a nép *eredete’*? Mi az, ami a nem-népet néppé teszi?” A vérokonság, a közös haza, a nyelv és gondolkodás, az erkölcs és vallás közössége stb.? Mindez külön-külön és együttesen sem tudja megválaszolni a kérdést, mert „minden nép léte fölött titok lebeg. A tudomány a *történelem* szóval fejezi ki ezt. Ez a történelmi idő titka.” A természet és a jog rendjei alapjukban mindig ugyanazok. „Ahol széttörnek, ott az emberi élet esik szét.” „A népnek és a népeknek a rendje, a történelemnek a rendje egy egészen más karaktert visel. Itt minden *mozgásban* van... Emberek, akik addig történelem nélkül éltek, akiknek élete úgy folyt, mint apáiké, történelmi létre nőnek. Az élet új értelmet nyer, cél és vég felé való törekvéssé lesz. Megkezdődik az, amit történelmi kifejlésnek nevezünk. Ernek az életnek, ennek a mozgalmas történelmi létnek, melyben minden pillanat és minden időszak sajnos jelentőséget nyer, a hordozói a népek. Áthatolhatatlan rejtély lebeg minden nép keletkezése felett, a történelmi *véletlennek’*, a *históriai időnek’* a rejtélye, amelyről Augustinus azt mondta: „Ha nem kérdezed tőlem, hogy mi az, akkor tudom, azonban mihielyt megkérdézed, nem tudom”. Hirtelen, mint csillag az esti égen, megjelenik a történelemben egy *mi’*, amely népnek nevezi magát és mint nép közös történelmet-él meg.”

„Mi a történelmi idő titka? Mit mond az evangélikus hit a népek jövés-menésének, születésének és halálának rejtélyéről? Tud arról az Istenről, aki *Ura a történelemnek*, és aki az emberi történelem itt és most-jában nyilatkoztatta ki magát. Tud a Megváltóról, aki 'Poncius Pilátus alatt' szenvedett, akinek keresztyje 'akkor' Jeruzsálem kapui előtt állt. Itt, a keresztyén hitben komolyan van véve a történelem, olyan komolyan, mint semmiféle filozófiában...”

„Népnek lenni: 'hívatas' (Beruf). Ezzel a szóval jelölte meg egykor Pál (1 Kor 1,26) Isten korinthusi gyülekezetét. Ezzel egy olyan közösségre gondolt, amelyet nem 'természetes' kötelékek tartanak össze..., hanem *Isten hívása*... Ha az egyház ebben az értelemben 'hívatas' (elhívás), mely Istennek az evangéliumban szóló hívásán alapul, akkor talán szabad a népet is bizonyos értelemben szintén mint 'hívást' megjelölni. A népnek az egzisztenciája sem valamiféle, a teremtésből következő természetes adottságban van, hanem Isten hívásában, mely a történelemben hangzik el. Ha a *természetes alap*, melynek meglétét nem tagadjuk, lenne a döntő, amint a modern naturalista nacionalizmus véli, ha tehát a vének és a rassznak a közössége lenne az, ami végül is egy népet néppé tesz, akkor a közös történelem értelmetlen lenne. Mert hisz akkor már a prehisztorikus korban is lettek volna igazi népek, olyan népek, amelyeket a történelem rontott volna meg, és egy az eredeti természetükhöz való visszatérés formájában ismét csak azzá kellett volna lenniük, amik voltak...”

„A népeket Isten hívta el. Az ő hívása az, amely az addig történelem nélkül élőket történelemre hívta, a nem-népet néppé teszi... Ő hívta az őskor népeit, hogy megkezdjék az emberi történelmet, és Ő fogja elhívni az utolsó idők népeit a végső félelmes történelemre, melyet földünk meg fog érteni. Ő hívta el Izraelt, saját népét, egy különleges, a föld népeinek üdvét és intését szolgáló történelemre. Ő hív el minden népet a maga sajátos küldetésére, melyet egyedül Ő ismer. És amint erre a küldetésre szóló hívása egy nép történelmének a kezdete, éppen úgy ennek a történelemnek a végét jelenti az *Ő elvető ítélete*. Ha ez az ítélet elhangzik egy nép felett, akkor nem képes sem kultúrájának magassága, sem rasszának tisztasága a pusztulást feltartóztatni, mely ott áll minden nép történelmének a végén, mint a halál az emberi élet végén. Ez a keresztyén hit szerint a népeknek, azok létrejövésének és eltűnésének a titka...” Istennek az a hívása, amely a nem-népet néppé teszi „minden népre vonatkozik. A 'pogányokra', amelyek nem tudják, honnan jön ez a hívás, és a 'keresztyénekre', amelyek viszont már rég elfelejtették. Mivel azonban ezt a hívást többé már nem hallják meg, vagy nem értik meg, mivel vele szemben a népek *engedetlenek* lettek, ezért a világtörténelem és minden nép története az ítélet napja felé tart.”

„Pál areopágusi beszédében a népek történelmének az értelme azt a magyarázatot kapja, hogy Isten minden emberi nemzetséget 'egy vérből' lakoztatott az egész föld színén, és hogy egzisztenciájuknak térbeli és időbeli határokat szabott, és számukra azt a feladatot tűzte ki, 'hogy keressék az Urat'. Azonban az emberek elhajlottak Tőle az 'emberi művészet és gondolat által csinált' bálványok és képek szolgálatára. 'Most azonban', így folytatja tovább az apostol, Istennek bűnbánatra utasító hívása minden emberhez eljutott, és hallgatóit az 'egy férfi' elé állítja, aki

mindenek megmentője és bírója. Ez az „egy férfi”, ez a Jézus Krisztus minden népé, és ezért minden egyes népé is. Történelmével minden nép valamiképpen vonatkozással van Őrá, még akkor is, ha ezt... nem is tudjuk megérteni. Amint az emberiség történetét mint egységet csak ebből az egy Krisztusból kiindulva lehet megérteni, éppen úgy *minden nép történelme* a maga értelmét és egységét *a Krisztusra való vonatkozás* által nyeri el. Egy nép történelmében mindig az a legnagyobb esemény, amikor először prédikáltatik neki az evangélium. Mert ez nemcsak azt jelenti, hogy számára új vallást hoznak, amely mint egy új egységesítő kötelék annak a népnek a tagjai köré fonódhat..., hanem azt jelenti, hogy Isten hívása megismétlődik, hogy Isten ezt a népet elfelejtett „hívására” emlékezteti, és hogy Ő ennek a népnek a tagjait is az igazi, örök Isten-népéhez hívja, melyet a föld minden népéből gyűjt össze, és amely igazi, valóságos nép, egy sokkal magasabb értelemben, mint bármely történelmi nép, mivel benne az igazi nép lényegét adó törvény teljeseedik be: „Lesztek nekem népem, és én Istenetek leszek.”

„Innen válik világossá, hogy mit jelent az *egyháznak egy népben* való megléte. Ez nem azt jelenti, hogy egy olyan intézmény van ott, amely más hasznos kultúr-intézmények mellett abban a népben a mélyebb lelki erők felkeltését és belső életének gondozását magára vállalja. Rajta nem egy népi kultúra felemelése és elmélyítése, hanem *egy népnek mint népnek az egzisztenciája* fordul meg. Mert ha egy népnek a léte Isten hívásán nyugszik, akkor a nép léte és nemléte, élete és halála függ attól, hogy ez a hívás megújuljon és azt meghallják. Az a hely, ahol ez történik, az egyház. És az a szó szoros értelmében életkérdése minden népnek, amely egyszer meghallotta az evangéliumot, hogy közötté, a világ szeme elől elrejtve és a tiszta evangélium hirdetéséről mégis felismerhetően, ott legyen Krisztus egyháza, az Isten népe.”

„Rendhagyó könyvismertetés” – lehet, hogy ezt a címet kellett volna adnom ennek az írásnak. Rendhagyó a hosszúsága miatt, de rendhagyó azért is, mert Hermann Sasse mondanivalójának összefoglalása helyett fontosabbnak tartottam, hogy inkább közvetlenül ő maga szólhasson minél többet az olvasóhoz, hatvan-egynéhány év távlatából is frissen és időszerűen. S így talán nemcsak az válik világosabbá a számunkra, hogy mi a nép, hanem az is, hogy mi az egyház.

A norvég „Ordass-vita”

A nyári szünet végeztével új fordulat állt be a norvégiai „Ordass-vitában”. Szeptember elején lett ismeretes a napilapok révén, hogy 14 norvég nyugalmazott püspök közös levélben kérte a jelenlegi püspöki kart, tegyen lépéseket annak érdekében, hogy Ordass Lajost nemzetközi viszonylatban is rehabilitálják. Hogy a nyugalmazott püspökök ilyen módon jelenleg hivatalban levő kollégáikhoz valamilyen ügyben közös levelet intéznek, az még nem fordult elő Norvégiában. Így ez a levél különösen is felkeltette a közvélemény figyelmét.

A püspöki kar négynapos őszi ülését október közepén tartotta. Ezen a Norvég keleti Misszió (l. a Keresztyén Igazság 30. számát), és a nyugalmazott püspökök levele az egyik élő tárgyalási pont volt. A püspöki konferencia jegyzőkönyve szerint a norvég püspöki kar „hangsúlyozza, hogy Ordass Lajost kiváló és minden tiszteletre méltó egyházi vezetőnek tekinti, aki szilárd magatartást tanúsított egy viharos korban. A norvég köztudat Ordast mindig az európai lutheránusság egyik vezéralakjának tekintette.” A püspöki kar ezért meglepéssel fogadta, hogy Ordast végre rehabilitálta saját egyháza.

A múlttal való felszámolást nem kívánja a püspöki kar Ordass Lajos személyéhez kötni. Ellenben ami a Lutheránus Világszövetségnek a kommunista országokban élő keresztyénekhez való viszonyát illeti, a püspöki kar „nagy jelentőséget tulajdonít annak, hogy a Világszövetség vizsgálja meg, hogyan lépett fel a [kelet-európai] egyházüldözésekkel kapcsolatban, hogy abból tanulságokat lehessen levonni a jövőre nézve.”

A norvég püspöki karnak ez a határozata sokak szerint érthetőleg „óvatos és halk hang”. De a határozat összhangban van Ordass Lajos saját 40 évvel ezelőtti fellépésével. Saját rehabilitását az ezzel kapcsolatos tárgyalások során 1956 nyarán, ahhoz a feltételhez kötötte, hogy azok a lelkészek, akik hozzá hasonló magatartásuk miatt szenvedtek üldöztetést, szintén részesüljenek rehabilitálásban. A norvég püspöki kar határozata nem köti a múlttal való felszámolást Ordass Lajos személyéhez, hanem szélesebbre terjeszti ki a szükséges vizsgálódás körét. A püspöki kar szemmel láthatólag megfogadta Odd Bondevik püspök tanácsát is, aki a Vart Land oslói napilapnak adott interjújában azt mondta, „a cél nem az, hogy bűnbakot keressünk, hanem hogy tanulságokat vonjunk le a jövőre nézve.” (L. a Keresztyén Igazság 30. számát.) Ugyanezt az álláspontot képviselte a Vart Land július 12-i vezércikkében. (L. uo.)

Rade, Norvégia, 1996. X. 21.

Zusammenfassung

Bischof Ordass blickt in seiner Meditation auf das neue Kirchenjahr, welches Erneuerung, neue Leben persönlich von uns allen verlangt. Das soll ein alarmierender Aufruf sein! – Die Schriften der Synodendepeche zeigen die schmerzhaften Folgen einer ernsten Stille. Sándor Magassy sen, schließt in seiner zusammenfassenden Arbeit die Gründe und die Erscheinungen auf, die sich als unlösbare Hindernisse vor den zu lösenden Aufgaben auf türmen, – Der Vortrag von Zoltán Dóka stellt die spirituellen und strukturellen Zusammenhänge der Erneuerung klar von Augen. Die in dieser Welt dienende Kirche hat ihren eigenen Weg, ihr besonderes geistiges Leben – dies ist das Evangelium, das nicht nur das Leben der Gemeinden und Individuen durchdringt, sondern es muß auch den schulischen Dienst erfüllen und beeinflussen. Gleichfalls muß die Botschaft und der Geist des Evangeliums das Volk, die Nation, die Heimat führen um sie von den das Zusammenleben hindernden einseitigen Rassenhaß zu befreien und die im gemeinsamen Dienst stehende rettende Liebe zu fördern. Zum neuen Wein gehört ein neuer Schlauch, sonst geht alles zugrunde. Leben und dienen zu Gunsten und zum Wohlsein der anderen: das ist solch eine Regel und solcher Dienst, welche von jeder gültig sind, für Familie, Volk, Rasse, Nation, doch ist es hier und heute der einzig gangbare Weg um durch alte Menschen und junge Leute ein neues Leben entspringen zu lassen. Das Evangelium ist kein leeres Wort, sondern rettende Hilfe, Tat und rettendes Wirken, – Gott sei gelobt!

Summary

In his devotion bishop Ordass looks upon the church year, which asks for renewal from each and everyone of us. This is the reason for the frightening command. – The documents of the Synod News show the painful conclusions of serious silence. In his summarizing writing Sándor Magassy sen. reveals the reasons and symptoms which tower as unsolvable obstacles over the problems waiting to be solved. – Zoltán Dóka's lecture clearly demonstrates the spiritual and structural connections of the renewal. The church serving in this world has its own way, particular spiritual world – this is the Good News, which does not only affect the personal lives of the congregations and the individual persons, but also has to fill with life the service of the school. Similarly, the Good News should show the way within the questions of the people, nation and country, so that our life together should be free of racism and should be filled with the serving love. The new wine needs fresh wineskins, otherwise all is lost. To live and serve for the happiness and benefit of each other! – this is a law and service, that always holds for family, people, race, nation, but here and now is the only possible way of bringing life through the old and the young. The Good News is not empty words, promising speech, but saving love, deed and act, – glory to God!

Ordass Lajos

Uram! Hagyj békét néki még ez esztendőben,
míg körös-körül megkapálom és megtrágyázom.

És ha gyümölcsöt terem – jó. Ha pedig nem,
azután vágd ki azt.

Lukács 13:8–9.

URAM!

A természetlen fügefáról szóló példázatodban elmondod, mint beszélget a szőlősgazda a vincellérével. Úgy gondolom, ilyenféleképpen beszélgetsz merneyei Atyámmal rólam! Mindennap. De különösen ilyenkor, az év fordulóján.

Ugyan mit mond rólam az Atya?

Azt-e, amit a gazda mondott a fügefáról? Gyümölcsöt keresek a fán és nem találok? Vagy azt-e, ami ennél is inkább borzasztóbb: „Miért foglalja a földet is hiába?” Gyümölcstelenségem mellett talán még útjában is állok Isternek? Miat-tam nem tud közelférni az enyéimhez? Az életük azért nem kaphat napfényt, mert az én árnyékom ezt gátolja?

URAM!

Ilyen kérdések szorongatnak most. Nehéz sejtelmeim között egyetlen bizonyosság ad megkönnyebbülést. A mennyben rólam folyó beszélgetésben Te az Atya jogos kifogására a mai ígének ezzel a könyörgésével felelsz. Értem könyörögsz, egyetlen Közbenjáróm. Tudom: e kegyelemnek köszönhettem a ma elmúló évet is. És erre a kegyelemre támaszkodva nézhetek a holnap kezdődő új esztendő felé is. Ámen.

Dicsőség legyen az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek, miképpen dicsősége volt kezdetben, úgy legyen most és mindörökkön örökké. Ámen.

*Dicsértessék, Uram, Örökké szent neved,
Hogy ez ideiglen Gondomat viselted!
Méltatlanságomat, Úristen, nem nézted,
Hogy így megtartottál, Hála legyen neked!*

E SZÁMUNK SZERZŐI

Boleratzky Lóránd dr. egy. magántanár
 Dóka Zoltán D. ny. lelkész
 Gyapay Gábor dr. ny. igazgató
 Horváthné dr. Molnár Mária ügyvéd
 Ittész Gábor gyűl. lelkész
 id. Magassy Sándor ny. lelkész
 † Ordass Lajos püspök
 Scholz László D. ny. lelkész
 Terray László D. ny. lelkész
 id. Zászkaliczky Pál otthonigazgató

Budapest
 Bag
 Budapest
 Győr
 Győr
 Sikátor
 Budapest
 Budapest
 Rade (Norvégia)
 Budapest

KIADVÁNYAINK KARÁCSONYRA

Ordass L.	- A keresztfá tövében. Nagyheti áhítatok.	100,- Ft
Ordass L.	- Vádirat. Korrajz.	40,- Ft
Ordass L.	- Jó hír a szenvedőknek. Prédikációk.	250,- Ft
Ordass L.	- Nem tudok imádkozni.	100,- Ft
Ordass-Giertz	- Házát kősziklára építette. Elbeszélés.	150,- Ft
Ordass-Giertz	- Hitből élünk. Elbeszélés.	200,- Ft
Ordass-Loy	- Te vagy reménységem. Imakönyv.	100,- Ft
Ordass-Lyngar	- Fáklya. Ifjúsági áhítatkönyv.	300,- Ft
Terray L.	- Nem tehetett mást. Ordass L. életútja.	100,- Ft
Scholz L.	- Tisztítsd meg szívedet.	80,- Ft
Scholz L.	- Két sugárzó igazgyöngy. Írásmagyarázat.	120,- Ft
Ritter-Tekus	- A lelkipásztor imádsága.	100,- Ft
Sólyom J.	- Hiszem - tudom. Bevezetés.	220,- Ft
Virágh J.	- Luther Márton önmagáról. 5. kiadás.	350,- Ft
Luther M.	- 14 vigasztaló kép.	150,- Ft
Botta I.	- Dévai Mátyás, a Magyar Luther.	100,- Ft
Vajta V.	- Hit és élet összecsengése. Előadás.	40,- Ft
Jung E.	- Hogyan vezessem a vas. iskolát?	250,- Ft
Kapi B.	- Isten hárfása. Gerhardt Pál élete.	150,- Ft
Máróthy J.	- Szegények szíve. Novellák.	400,- Ft
Boleratzky L.	- Az evangélikus egyházjog. I.	300,- Ft
Boleratzky L.	- A miskolci evangélikus jogakadémia.	40,- Ft
Boleratzky L.	- A miskolci jogakadémia tanárai.	200,- Ft
Kendeh Neuwmann	- Jöjj Jézushoz!	100,- Ft
Dóka Z.	- MÁRK EVANGÉLIUMA. Kommentár.	1200,- Ft

„Keresztyén Igazság” évi előfizetési ára 400,- Ft + portó.
 1 szám 100,- Ft. Külf. 10,- DM.

Megrendelhető:

Ordass Lajos Baráti Kör
 1114 Budapest, Bocskai út 10.

(olvasható címet kérünk)

A címváltozás bejelentését kéri a Kiadóhivatal.